

Kemalist Devrim'in niteliği

Yıldırım Koç

Vatan Partisi Genel Başkan Yardımcısı

Sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinde Türkiye'nin günümüzdeki gündemi, işçi sınıfının çok gelişkin olduğu koşullarda bağımsız ve demokratik bir Türkiye'nin yaratılması veya Kemalist Devrim'in geliştirilerek korunması ve tamamlanmasıdır. Bu süreçte Kemalist Devrim'in niteliğinin tartışılması ve doğru algılanması son derece önemlidir.

Bu yazının amacı, Kemalist Devrim'in büyük ölçüde gündemde olduğu 1946 yılına kadarki dönemde, Türkiye'deki sosyalist/komünist hareketlerin Kemalist Devrim'e ve Kemalist yönetimlerin de onlara karşı tavrını incelemektir.

Türkiye, 1946 yılından itibaren, Kemalist Devrim çizgisinden sapmaya başladı. Bu tarihten sonra TKP'nin ve özellikle 1960'lı yıllardan itibaren diğer sosyalist/komünist hareket ve örgütlerin Kemalizm konusundaki analiz ve değerlendirmeleri, bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Mustafa Kemal Paşa'nın belirleyici önderliğinde gelişen Millî Demokratik Devrimimiz bazı sosyalist/komünist çevrelerce "burjuva" olmakla suçlanmaktadır. Kanımca temelden

yanlış olan bu yaklaşım, Türkiye sosyalist/komünist hareketinin kitlelerle etkili bir bağ kuramamasının nedenlerinden biridir.

Hâlbuki bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinde Mustafa Kemal Atatürk'ten öğrenilecek, onun mirasından yararlanılacak çok önemli unsurlar vardır. Onun, "arasız devrimler" anlayışı günümüzde de geçerlidir. Mustafa Kemal Paşa'nın halkçılık ve devletçilik anlayışının (Frunze'nin 1921 yılı sonlarında, aşağıda aktarılacak alıntısında öngördüğü biçimde), barışçıl bir süreçle sosyalizme geçmeyi öngören bir model olduğunu düşünüyorum. Ancak Komintern'in ve TKP'nin yanlış politikalarının bu süreci önlediği kanısındayım.

Ekonomik, toplumsal ve siyasi gelişmelere sınıf mücadeleleri gözüyle bakmak son derece önemlidir. Son analizde, tarihsel gelişme, sınıflar arasındaki mücadelelerin ürünüdür. Ancak tarihsel gelişmeleri yalnızca sınıflar mücadelesi olarak kavramaya çalışmak, birçok durumda yanılgılara da yol açar. İnsanlar yalnızca üretip tüketmezler, insanların yalnızca sınıf kimliği yoktur. İnsanların etnik köken, inanç, siyasi görüş, meslek, vb. gibi kimlikleri

de vardır. İnsanların davranışlarında bu kimlikler veya aidiyetler de etkilidir. Toplumsal ve siyasal ilişkiler ve gelişmelerde de bazı durumlarda bu diğer kimlikler etkili bir rol oynar. Bu ek unsurların da dikkate alınması ve basit sınıflandırmalardan kaçınılması, özellikle Kemalist Devrim'in kavranabilmesi açısından gereklidir. Kanımca, Mustafa Kemal Paşa'nın belirleyici özelliği, şu ya da bu sınıfa ait olması değil, sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya karşı çıkmayan bir vatansızdır.

Ancak Kemalist Devrim de sınıfsaldı. Emperyalizme, komprador burjuvaziye, işbirlikçi burjuvaziye ve feodal sınıfa karşı yapıldı. Kemalist Devrim'in dayandığı sınıflar da, emekçiden milli burjuvaziye kadar sınıfsaldı.

Komintern'in ve komünist önderlerin Kemalist Devrim'e ilişkin değerlendirmeleri

Rusya'da 1917 Ekim Devrimi ile yönetime gelen Bolşevikler, Avrupa ülkelerinde de bir dizi devrim olacağı beklentisi içindeydiler. Dünya devrimi, hem emperyalist ülkelerin Rus Devrimi'ne saldırmasını önleyecek hem de ekonomik gelişme düzeyi çok daha ileri olan emperyalist ülkelerin ekonomik açıdan geri Rusya'nın kalkınmasına yardım etmesi sağlanacaktı.

Ancak 1920 yılından itibaren Avrupa'da devrim umutları zayıflayınca ve özellikle Kızıl Ordu'nun 1920 Ekim'indeki Polonya yenilgisi sonrasında, Rus Devrimi'ni yaşatma umutları sömürge ve yarı-sömürgelere döndü. Bu dönemde Komintern içinde, sömürgelerde köylülüğü temel alan anti-emperyalist ayaklanma önerenler ve bu konuda girişimlerde bulunmaya çalışanlar bile oldu.

Anlaşıldığı kadarıyla, 1920-1922 döneminde Anadolu'daki mücadele izlenirken, Komintern'de farklı seçenekler tartışıldı.

Bir seçenek Moğolistan modeli olmuş olabilir.

Moğolistan, 20. yüzyılın başlarında Çin tarafından işgal edilmişti. Ülkedeki feodal beyler de işgalcilerle işbirliği yapıyordu. 1919 yılında işgale karşı örgütlenmeler başladı. Oluşan iki grup, 25 Haziran 1920 tarihinde birleşerek Moğol Halk Partisi'ni kurdu. Bu örgüt, Çin'in saldırılarına karşı Sovyet Rusya'dan yardım isteme kararı aldı ve bu amaçla görüşmelere başladı. Parti'nin birinci kongresi 1 Mart 1921 tarihinde toplandı ve anti-emperyalist anti-feodal bir mücadele başlatma kararı alındı. 13 Mart 1921 tarihinde de Moğolistan Geçici Halk Hükümeti oluşturuldu. Kurulan Moğolistan Halk Ordusu'nun 16 Mart 1921 günü işgalci Çin ordusuna saldırmasıyla, ulusal bağımsızlık mücadelesi başlatıldı. Bu saldırının zaferle sonuçlandığı 18 Mart 1921 günü de, Moğolistan Halkın Devrimci Ordusu'nun doğum günü olarak kutlanmaya başlandı. Ancak işgalci Çin güçlerinin saldırıları yoğunlaştı. Bunun üzerine Moğolistan Geçici Halk Hükümeti, 10 Nisan 1921 günü Sovyet Rusya'dan askerî yardım talep etti ve Kızıl Ordu birlikleri Moğolistan'a girdi. Moğolistan Halk Ordusu ve Kızıl Ordu birliklerinin birlikte mücadelesiyle, 6 Temmuz 1921 günü Moğolistan'ın başkenti alındı. Moğolistan Geçici Halk Hükümeti, Kızıl Ordu'nun Moğolistan'dan ayrılmamasını talep etti. Bu talep 10 Ağustos 1921 günü kabul edildi. 26 Kasım 1924 günü de Moğolistan Halk Cumhuriyeti anayasası kabul edildi.¹ 1924 yılında adını Moğol Halkının Devrimci Partisi olarak değiştiren Moğol Halk Partisi de aynı yıl Komintern'e üye oldu.

Sovyet Rusya yöneticilerinin Anadolu'daki mücadeleye yaklaşımlarında Moğolistan modelinin izlerine rastlanmaktadır. Örneğin, Rusya'daki Türk savaş esirlerinden bir tümen oluşturuldu. 1920 yılı Mayıs ayında Türkistan'da kurulu Kızıl Türk Savaş Birliği Bakü'ye geldi. 28 Mayıs 1920 günü Bakü'de Merkezî Heyetinin ilk toplantısını yapan Mustafa Suphi başkanlığındaki Türkiye İştirakiyun Teşkilatı, bu tümenin Anadolu'ya gönderilmesine karar verdi. Ancak Ankara Hükümeti'nin Mosko-

1 USSR Academy of Sciences-MPR Academy of Sciences, *History of the Mongolian People's Republic*, Nauka Pub.House, Moscow, 1973.

va'daki temsilcisi İbrahim Tali, "Türkiye'nin adama ihtiyacı yok; sadece silah ve cephane ihtiyacı var", diyerek bu öneriyi reddetti.² Ankara hükümeti bu öneriyi kabul etseydi, Türkiye Moğolistan'a dönebilirdi.

Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyetler'e karşı ihtiyatlı tavrı, Komintern'de eleştirildi. Bu eleştirilerin nedenlerinden biri, Moğolistan benzeri bir girişimin Türkiye'de başarısız kalmış olması olabilir.

Komintern'in 22 Haziran-12 Temmuz 1921 tarihlerinde toplanan 3. Kongresi'nde Türkiye komünistleri adına bir konuşma yapan Süleyman Nuri şunları söyledi:

"Yoldaşlarımızın ve hepsinden öte Suphi Yoldaş'ın ölümü ve birçok diğerinin hapse atılması, Kemal'in komünistlere karşı sert bir mücadele sürdürmekte olduğunu göstermektedir. (...) Eğer Kemal Paşa bu bağımsızlık mücadelesini parçalamaya cesaret eder ve bir uzlaşmayı kabul ederse, Anadolu işçileri ve köylüleri Kemal'i devirmek için tek bir kişi gibi ayaklanacaklar ve onun vücudu üzerinden cepheye yürüyerek, tüm Doğu ile birlikte bağımsızlık için savaşacaklardır."³

Anadolu'daki millî kuvvetlerin (Sovyet Rusya'dan silah, cephane ve para yardımı alsalar da) kendi ordularıyla Yunan ordusu karşısında büyük bir zafer kazanması sonrasında, Komintern'de Kemalist Devrim'e yönelik eleştiri ve suçlamalar arttı. Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda izlediği politikalar, Sovyetler'in beklentilerini karşılamıyordu. Bekir Sami Bey'in İngilizlerle ilişkilerde daha sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından reddedilen uzlaşmacı tavrı da ilişkilerde kuşku yarattı. Bu gelişmelere bağlı olarak, Eylül-Aralık 1922 döneminde Kemalistlerin mücadelesine yönelik suçlamalar arttı.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi, 25 Eylül 1922 tarihli manifestosunda, Türk

hükümeti konusunda şu değerlendirmeyi yaptı:

"Türk Hükümeti işçilerin ve köylülerin bir hükümeti değildir; subay sınıfının bir hükümetidir, aydınların bir hükümetidir, bizim ideallerimize kesinlikle uymayan bir hükümettir. Bu nedenle, hiç kuşkusuz Türkiye ekonomik olarak geliştikçe Türk işçi sınıfı hükümete karşı savaşmak zorunda kalacaktır."⁴

Komintern'in önemli isimlerinden Karl Radek, Komintern'in yayın organınının 30 Kasım 1922 tarihli sayısında Türkiye'yi tehdit eden bir yazı yayımladı. "Lozan Konferansı" başlıklı yazıda şu ifadeler yer alıyordu: "Eğer Kemal Paşa, komünistlere karşı baskı siyasetini değiştirmese, kendi iktidarının mezarını kazmış olur; çünkü Türk ordusu köylülerden kuruludur."⁵

Komintern'in 4. Kongresi, 5 Kasım-5 Aralık 1922 tarihlerinde toplandı. Kongre'de alınan "Türkiye'nin Komünistlerine ve Emekçi Kitlelerine" başlıklı kararda da şunlar söyleniyordu:

"Türkiye'deki yoldaşlar, baskı altındaki Doğu'nun tümüne ve tüm sömürge ülkelere, devrimci bir bağımsızlık hareketinin canlı bir örneğini sundunuz. Ancak son olaylar, burjuva milliyetçi hükümetin, sizin çok büyük fedakârlıklarınızla elde edilmiş olan bu zaferin meyvelerine gaspetmeye çalıştığını göstermektedir. Ankara'daki milliyetçi hükümet, Türk büyük burjuvazisine yarar sağlayacak bazı tavizler karşılığında emperyalistlerle bir anlaşma yapmaya hazırdır. (...) Türkiye'deki burjuva hükümeti size ve sizin temsilcilerinize karşı bu suçları işleme küstahlığını göstermektedir; bu suçlar, Rus proletaryasının önderliğini yaptığı tüm dünya proletaryasının yoğun öfkesine yol açmaktadır; Rus proletaryası, tüm emperyalist ve kapitalist sınıfların Türkiye'nin emekçi halkını boğmak için birleştiği zor günlerde hiçbir maddi fedakârlıktan kaçınmamıştır. Milliyetçi hükümet, emperyalizmle bir anlaşma yapmaya

2 Tosun, Ersin, (der.), *Bilal Şen Arşiv Çalışmaları*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2019, s.90.

3 Riddell, John (ed.) *To the Masses, Proceedings of the Third Congress of the Communist International-1921*, Briss, Leiden, 2015, s.838-9.

4 Degras, Jane, *The Communist International 1919-1943 Documents, Vol.I, 1919-1922*, Oxford University Press, London, 1960, s.370.

5 Perinçek, Doğu (der), *Komintern Belgelerinde Türkiye-1, Kurtuluş Savaşı ve Lozan*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1993, s.78-79.

hazırlanırken, sizin gerçek temsilcilerinizi yok etmeyi ve sizi ülkeniz dışındaki dostlarınızdan ayırmayı amaçlamaktadır. Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi bu barbarca eylemi güçlü bir biçimde protesto etmekte ve emperyalist jandarma rolünü reddeden, emperyalizme ve gericiğe karşı mücadeleyi sürdüren ve Türkiye'nin emekçi kitleleri yararına demokratik reformları gerçekleştirecek her hükümet veya siyasi partiyi desteklemeye hazır olduğunu ciddiyle ilan etmektedir.”⁶

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında 17 Aralık 1925 günü imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması öncesinde ve sonrasında bu suçlamalar azaldı. Zaten Komintern'in 1924 yılında toplanan 5. Kongresi sonrasında 6. Kongre ancak 1928 yılında toplandı. Bu tarihte Çin'de Komintern politikaları yenilgiye uğramıştı; Ancak Avrupa'da yeni bir devrimci yükseliş bekleniyordu. Komintern'in ve onun talimatıyla (aşağıda ele alınacağı biçimiyle) TKP'nin Kemalist Devrim'e yönelik saldırıları yoğunlaştı.

Stalin, 13 Mayıs 1927 tarihinde Sun Yat-sen Üniversitesi öğrencileriyle görüşüyordu. “Çin'de Kemalist bir devrim mümkün müdür?” sorusuna şöyle yanıt verdi:

“Bir Kemalist devrim yalnızca Türkiye, İran veya Afganistan gibi, hiç veya hemen hemen hiç sanayi proletaryasının bulunmadığı ve güçlü bir tarımsal-köylü devriminin olmadığı ülkelerde mümkündür. Bir Kemalist devrim üst tabakanın devrimidir, yabancı emperyalistlere karşı mücadelede ortaya çıkan ve daha sonraki gelişmesi temelde köylülere ve işçilere karşı olan, bir tarım devrimi olasılığının kendisine karşı olan bir millî ticaret burjuvazisinin devrimidir.”⁷

Komintern'in yayın organı *Kommunistische Internationale Dergisi*'nin 1927 yılındaki bir yazısında şu değerlendirme yer alıyordu:

“Anadolu burjuvazisi, savaşla yıkıma uğratılmış geniş Türk köylü katmanlarının hoşnutsuzluğundan ve öfkesinden yararlandı ve silaha sarıldı. (...) Devrimin öncüsü ve milletin isteklerinin sözcüsü olarak Anadolu burjuvazisi ortaya çıktı. Devrimi zafere götüren Kemalist siyasal grup, Anadolu burjuvazisinin çıkarlarının bir belirimidir.”⁸

Şefik Hüsnü, B. Ferdi imzasıyla Komintern yayın organında 1927 yılında yayımlanan “Türkiye Köylüsü ve Kemalist Devrim” yazısında şunları yazıyordu:

“Kemalist Devrim her şeyden önce şehirlerin orta tabakalarından ve Anadolu'nun köylük bölgelerinden çıkmış genç bir burjuvazinin yönettiği ve yararlandığı bir köylü devrimidir. (...) Halk Partisi, Türkiye toplumunun diğer sınıflarını hâkimiyeti altına aldığından beri, şehirlerde ve köylük alanlarda kâr hırsıyla dolup taşan genç burjuvazinin siyasi örgütü olma durumuna gitgide daha fazla gelmektedir”⁹

A. Şnurov, 1929 yılında Moskova'da yayımlanan *Türkiye Proletaryası* kitabında şunları yazıyordu:

“Türkiye'de 1919-1922 seneleri arasında patlak veren millî burjuva devrimi, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Türkiye'yi olduğu gibi yutmak isteyen İngiliz-Fransız emperyalizmine ve yardakçısı olan Yunan saldırganlarına karşı yönelmişti. (...) Devrimin önderi Mustafa Kemal Paşa'ya izafeten ‘Kemalist’ adı verilen bu Türk millî devrimini, Türkiye'nin millî burjuvazisi, yani tüccar, toprak ağası ve o sırada Türkiye'de çok az sayıda bulunan sanayiciler yönetiyordu. (...) Devrim adını, Türk burjuvazisinin önderi Mustafa Kemal Paşa'dan almaktadır.”¹⁰

Şefik Hüsnü, Komintern yayın organının 7 Temmuz 1933 günlü sayısında yer alan

6 Degras, Jane, *The Communist International 1919-1943 Documents, Vol.1, 1919-1922*, Oxford University Press, London, 1960, s.380-1.

7 Stalin, J.V., *Works*, Volume 9 (December 1926-July 1927), Moskova, 1954, s.261.

8 Perinçek, Doğu (der.), *Komintern Belgelerinde Türkiye-2, Kemalist Cumhuriyet*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1994, s.37.

9 Şefik Hüsnü, *Komintern Belgelerinde Türkiye-5, Şefik Hüsnü, Yazı ve Konuşmalar*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1995, s.81-87.

10 Şnurov, A., *Türkiye Proletaryası*, Yar Yayınları, İstanbul, 1973, s.5, 15.

“Kemalistlerin Yeni Baskı Dalgası” yazısında şunları yazıyordu:

“Toprak ağalarının ve burjuvazinin çıkarlarını temsil eden Kemalist hükümet, bunun yanı sıra, emekçi halka karşı yönelen ve krizin bütün yükünü emekçilerin sırtına yıkmayı hedef alan bir dizi tedbir de almaktadır. (...) Türkiye Komünist Partisi, bütün karalamalara ve saldırılara göğüs gerecek ve Kemalist diktatörlüğe karşı mücadelesini yılmadan sürdürecektir. Türkiye Komünist Partisi, Kemalizm’in saldırılarına karşı ve işçiler ve devrimciler üzerindeki siyasi baskıların son bulması için geniş bir protesto eylemi yürütmektedir.”¹¹

Şefik Hüsnü, aynı yayının 6 Kasım 1933 tarihli sayısında da şu görüşü belirtiyordu: “1921 yılında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir dostluk anlaşması imzalandı. Ne var ki, Kemalist rejim birkaç yıl içinde, Kemalist Halk Partisi tarafından temsil edilen yerli büyük burjuvazi ve büyük toprak ağalarının açık diktatörlüğü haline geldi.”¹²

Komintern’in *Rundschau Dergisi*’nin 24 Kasım 1938 tarihli sayısında İ. Erdem imzasıyla Atatürk hakkında şu yorum yapılıyordu:

“Atatürk, halk güçlerini zayıflatan ve gericiği güçlendiren bir politika izledi. Demokratik hakların ve halkın özgürlüğünün sınırlandırılması, işçi örgütlerinin yasaklanması, işçi önderleri ile komünistlerin kovuşturulması, demokratik basın kovuşturulması; tüm bunlar, ülkenin ilerici güçlerinin, demokratik cephenin ve Türkiye’nin bağımsızlığı için mücadele eden tüm güçlerin zayıflamasına ve düşmanın güç toplamasına yol açtı. Atatürk’ün Türkiye’nin bağımsızlığı için yürüttüğü mücadelenin tutarsızlığı bu noktadadır.”¹³

Mao, 1940 yılı Ocak ayında yayımlanan “Yeni Demokrasi Üzerine” yazısında şöyle diyordu:

“Burjuvazinin küçük Kemalist diktatörlüğü Türkiye’de birinci emperyalist dünya savaşı sonrasında ortaya çıkmışsa da (...). Ancak Çin’in Kemal’i nerede? Ve Çin’in burjuva diktatörlüğü ve kapitalist toplumu nerede? Ayrıca, Kemalist Türkiye bile sonunda kendisini İngiliz-Fransız emperyalizminin kollarına atmak zorunda kaldı ve giderek daha fazla bir yarı sömürge ve gerici emperyalist dünyanın parçası haline geldi.”¹⁴

Başka yazarlar da Kurtuluş Savaşı’na “millî burjuvazi”nin önderlik ettiğini, Türkiye’de 1930’larda başlayan devletçilik uygulamalarının amacının da “genç burjuvazinin ihtiyaçlarını karşılamak” olduğunu, Kemalist iktidarların emperyalizme teslim olduğunu, burjuvaziye ve ağalarla uzlaştığını, devrime ihanet ettiğini, işçileri ve köylüleri sömürüp ezdiğini ileri sürdü.

Özellikle Sovyetler Birliği ve TKP kaynaklı değerlendirmelerde, Atatürk’ün ve Kemalist yönetimlerin Türkiye’deki komünistlere karşı olumsuz tavrının, onun “burjuva” niteliğinden kaynaklandığı savunuldu.

Sovyetler Birliği, kendi güvenliği açısından devletler düzeyinde Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği yaparken, Sovyetler Birliği’nin kontrolü altındaki Komintern ve TKP, Türkiye’deki Kemalist yönetimi “burjuva” olarak nitelendiriyor ve onu zayıflatmaya ve imkân bulursa yıkmaya çalışıyordu.

Türkiye sosyalist/komünist hareketinin Kemalist Devrim’e ilişkin değerlendirmeleri

Türkiye’de sosyalist/komünist hareketin önemli bir bölümü, Kemalist Devrim’i (kanımca büyük bir ideolojik yanlışlıkla) bir “burjuva demokratik devrim” olarak değerlendirdi, Kemalist hareketi bir “burjuva” hareket olarak ele aldı. Buna bağlı olarak da, Kemalizm’in

11 Şefik Hüsnü, *Komintern Belgelerinde Türkiye-5, Şefik Hüsnü, Yazı ve Konuşmalar*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1995, s.159, 160.

12 Şefik Hüsnü, *Komintern Belgelerinde Türkiye-5, Şefik Hüsnü, Yazı ve Konuşmalar*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1995, s.161.

13 Perinçek, Doğu (der.), *Komintern Belgelerinde Türkiye-2, Kemalist Cumhuriyet*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1994, s.79.

14 Mao Zedung, *Seçme Eserler 2*, Aydınlık Yayınları, 1965, s.355.

uygulandığı 1919-1946 döneminde işçilerin ve köylülerin büyük bir baskı ve sömürü altında bırakıldığını, Kemalist hareketin sermayenin ve hatta büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını savunduğunu ve emperyalistlerle uzlaştığını ileri sürdü. Türkiye’deki bu anlayışın kaynağı, Türkiye’deki gelişmeleri ne ölçüde yakından ve doğru biçimde izledikleri tartışmalı olan ve öncelikli olarak kendi millî çıkarlarını koruyan Sovyetler Birliği idi. Sovyetler Birliği, bağımsız ve kişilikli bir Türkiye değil, kontrol edileceği ve kullanılabileceği bir Türkiye istiyordu.

Türkiye komünistlerinin, daha sonraki yıllarda TKP’de belirleyici olan Şefik Hüsnü kanadı, Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu’daki mücadeleye katılmadı. Anadolu’da tüm olanaklar seferber edilerek bir varoluş mücadelesi verilirken, 1919 yılında kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası’nın yönetici ve üyelerinin çok büyük bölümü İstanbul’da kaldı ve Anadolu’daki mücadeleye destek olmadı. Zaferin kazanılması sonrasında İstanbul’daki İngiliz işgalinin sona erdirilmesi için de bir mücadele örgütlenmedi.

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası da Anadolu’daki mücadeleyi paşalar arası bir savaş olarak değerlendiriyordu:

“Komünistler Anadolu hareketine (hatta 1920 sonlarında ve 1921 başlarında) paşalar arasında bir iktidar savaşı olarak bakıyorlardı. Bütün bildirilerinde ve hatta *Emek* gazetesi gibi, gazete makalelerinde, komünistler Anadolu hareketinin özünü belirli kişiler arasında bir mücadele olarak gösteriyorlardı.”¹⁵

Bunun da ötesinde, bu hareketin önderi konumundaki Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Büyük Zafer’den sonra, 20 Eylül 1922 tarihli *Aydınlık*’ta yayımlanan “Anadolu Zaferi” başlıklı yazısında, Kurtuluş Savaşı’nın başarısını şöyle küçümsüyordu:

“Bu şanlı savaş dolayısıyla pek çok yazılar yazıldı. Fakat önemli bir nokta sessizlikle geçiştirildi. Ezilenlerin yenmesini bütün basın yalnızca onların gösterdikleri hareketlere

yordu. Oysa olayları dikkatle izleyenler diğer bir etkenin bizden yana çalıştığını fark etmişlerdir. Yunan ordularının çözülmesi, çürütmesi denilen şey gerçekte nedir? Bunu kimse kendi kendine veya daha iyi bilenlere sormadı, bir yıldırım hızıyla gelişen Türk zaferini kolaylaştıran bu durumu Yunan sosyalistlerinin savaş aleyhindeki ve Yunan burjuvazisinin Yunan ulusuna karşı işlediği hıyanetler hakkındaki yaptığı şiddetli propaganda ve iki ulusu kardeşliğe doğru iten teşvik yollu yayınlar sağlamıştır. Yunan ordusundaki işçi ve köylülerden kurulu birlikler dağılmış ve ‘Yaşasın Lenin!’ diye haykırarak subaylarının cesedi üstünden İzmir yönünde geri çekilmişse, bu Yunan Sosyalist Partisi’ne mensup savaşçıların korku bilmez gayretleri sayesinde olmuştur.”¹⁶

Mustafa Suphi ve arkadaşları Kurtuluş Savaşı’na katılmak (esasında, bu mücadelenin başına geçmek niyet ve amacıyla) Anadolu’ya geçmişken, Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının İstanbul’da kalıp Anadolu’ya etkili ve önemli bir destek vermektan kaçınmaları, Kemalist Devrim’in daha sonraki yıllarda TKP’ye karşı olumsuz tavır almasının nedenlerinden birini oluşturdu.

Mustafa Suphi’nin önderliğindeki TKP’nin birinci programı 1920 yılında Bakû Kongresi sürecinde kabul edildi. TKP’nin Şefik Hüsnü’nün önderlik ettiği dönemdeki ikinci program ise, Komintern’in de onayı alınarak, 1926 yılında kabul edildi. Bu programlarda Türkiye Cumhuriyeti’nin çıkarlarına birçok açıdan karşı olan bölümler vardı.

TKP, Kemalist Devrimi bir “burjuva” hareket olarak nitelendirdi ve Kemalist Devrim’i sürekli olarak eleştirdi ve hatta Kemalist Devrim’in millî birlik ve bağımsızlık alanlarındaki kazanımları aleyhinde faaliyet gösterdi. Bu tavır, işçilerin ve köylülerin somut durumunun ciddi bir analizine dayanmadığı için de, kitlelerden bir destek alamadı. Bu çizgi, Komünist Enternasyonal’in tavrının yansımaysıydı; ancak TKP, 1937 yılında daha önceki yıllardaki sekte tavrı için özelleştiri yaparken, sorumluluğu kendisi üstlendi.

15 Tosun, Ersin, (der.), *Bilal Şen Arşiv Çalışmaları*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2019, s.42.

16 Şefik Hüsnü, *Türkiye’de Sosyal Sınıflar*, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.69.

TKP, 1937 yılına kadar, çeşitli vesilelerle, Kemalist yönetime saldırdı.

TKP temsilcisi Ali Cevdet (Baytar Cevdet), Komintern'in 6. Kongresinde 18 Ağustos 1928 günü yaptığı konuşmada, Kemalizm'i ihanetle suçladı:

“Kemalizm, işçi kitlelerini beraberce sömürebilmek için emperyalist sermayeye başvurmak zorundadır. Bu zor durumu fırsat bilen emperyalizm, Musul meselesini ve son olarak da dış borçlar meselesini kendi lehine çözmek için Kemalist burjuvaziyi zorladı. Kemalizm, bu iki temel noktada emperyalizme tamamen boyun eğdi. Ama iş bununla da bitmedi. Emperyalizmin iştahını artırabilmek için Kemalizm, yabancı sermayeye başka tavizler de vermek zorundadır. Böylece Kemalizm, ülkenin bağımsızlığına ihanet yoluna sapmak zorunda kaldı. Başka bir sonuç da, özellikle işçi sınıfına en şiddetli bir baskının uygulanmasıdır. Kemalist burjuvazi sadece komünist harekete değil, aynı zamanda devrimci sendikalara ve mücadele etmeye cesaret eden bütün işçi teşkilatlarına da baskı yapmaktadır. Böylece Kemalist burjuvazi, tamamen karşıdevrim saflarına geçmiş bulunmaktadır. Bu, sömürge ve yarısömürge ülkelerde millî burjuvazinin zafer kazansa da, bir süre sonra karşıdevrim saflarına geçeceğine tipik bir örnektir. Burada ayrıca, kapitalist gelişme yoluna giren bu sömürge ya da yarısömürge ülkelerin, kapitalizmi bağımsız olarak geliştirme olanağına sahip olamayacaklarını da görüyoruz. Bu ülkeler, bir süre sonra yabancı sermayenin nüfuzu altına girmek zorundadırlar. Kurtuluş mücadelelerini zaferle sonuçlandıran, ama sosyalist yola girmeyen bu ülkeler, zamanla, adım adım yarısömürge ülkelere dönüşürler. Aynı şey, Kemalist, kapitalist Türkiye için de geçerlidir. Kemalistler, emperyalist burjuvaziyle, örneğin İtalyan kapitalizmiyle antlaşmalar imzalamaya başladılar bile. Bu antlaşmaların hedefi, Sovyetler Birliği'ne karşı, uluslararası proletaryanın devrimci cephesine karşı savaştır. İşte bu, Kemalizmin tuttuğu yeni yolun en tipik özelliğidir. Bu ikinci aşamadır, Türkiye'nin emperyalistler

tarafından sömürgeleştirilmesi ve boyunduruk altına alınması aşamasıdır, millî burjuvazinin ihanet ederek tamamen karşıdevrim saflarına geçmesi aşamasıdır. (...) Türkiye proletaryasının önündeki görev, işçi-köylü diktatörlüğünü kurarak, proletarya diktatörlüğüne geçiştir. Türkiye'de bu geçiş dönemi kısa sürecektir; çünkü ülkede asgari bir sanayi, yeterli büyüklükte bir işçi sınıfı ve kitlelerle bağı olan bir Komünist Partisi vardır. Bu işçi-köylü diktatörlüğünün, proletaryanın doğrudan önderliği ve hegemonyası altında gerçekleştirileceğini ayrıca belirtmeye gerek yok. İşte, Türkiye Komünist Partisi'nin izlemesi gereken doğru çizgi budur. Somut şartların tahlilinden çıkan doğru bakış açısı budur. Komünist Partisi'nin bu dönemdeki görevleri, Parti'yi örgütsel bakımdan güçlendirerek bir kitle partisi haline getirmek; işçi kitlelerini, özellikle de örgütsüz olanları, sendikalara kazanmak; işçi sınıfı içindeki özellikle sağdan gelen tehlikelere karşı mücadele etmek ve sol hataları titiz bir şekilde eleştirerek düzeltmektir. Biz, Türkiye'nin emekçi kitleleri önünde Kemalistlerin maskesini indirmeli, onların ülkenin bağımsızlığına ve devrime ihanet ettiklerini, karşıdevrimci bir sınıf olduklarını göstermeliyiz. Kemalist burjuvaziye karşı işçi ve köylülerin devrimci mücadele cephesini inşa etmeliyiz. Kemalizme karşı, onun Sovyetler Birliği'ne yönelen savaş hazırlıklarına karşı, durmaksızın, yorulmaksızın mücadele etmeliyiz. İçinde bulunduğumuz dönemde Türkiye Komünist Partisi'nin başta gelen görevleri işte bunlardır.”¹⁷

Kemalist yönetim, Komintern'in ve TKP'nin çalışmalarını yakından izliyordu.

Komintern'in 1928 yılındaki 6. Kongresinde benimsenen yeni strateji, Sovyetler Birliği'nin diğer ülkelerdeki sosyalist örgütlenme ve çalışmalarına yönelik daha aktif bir politika izleyeceğini gösteriyordu. Türkiye Komünist Partisi, bu dönemde de Komintern ve dolaylı olarak Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından yönetiliyordu.

Komintern'in politika değişikliğinin ardından 1929 yılı Mart ayında TKP tevkifatı baş-

17 Doğu Perinçek (çev), Komünist Enternasyonal 6. Dünya Kongresi Tutanağı, Almanca, 18 Ağustos 1928, c.3, s.330-333.

ladı. Yargılamaya Haziran ayında geçildi. Yargılamanın sona ermesinden kısa bir süre önce, Mustafa Kemal Paşa, 1929 yılında, 5 Ağustos'u 6 Ağustos'a bağlayan gece yarısı Eskişehir Garı'nda aşağıdaki konuşmayı yaptı:

“Türk milletinin toplumsal nizamını ihlale yönelik didinmeler boğulmaya mahkûmdur. Türk milleti kendinin ve memleketinin yüksek menfaatları aleyhine çalışmak isteyen fesatçı, sefil, vatansız ve milliyetsiz beyinsizlerin hezeyanlarındaki gizli ve kirli emelleri anlamayacak ve onlara müsamaha edecek bir heyet değildir. O, şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeye, kahredilmeye mahkûmdur. Bunda köylü, amele ve bilhassa kahraman ordumuz candan beraberdir. Buna da kimsenin şüphesi olmasın! Hâkim efendiler, siz kanun adamlarısınız. Ellerinize millet, vatanın her türlü hak ve menfaatlarını koruyan kanunlar verilmiştir. İşaret ettiğim noktaları işittiniz. Türk milletinin büyük haklarını müdafaa ederken bu noktalar ehemmiyetle hatırdan tutulmalıdır!”¹⁸

TKP'nin Mustafa Kemal Paşa'nın demecine yanıtı çok sert oldu ve çok sert suçlamalarda bulundu:

“Türkiye burjuvazisi, Cumhurreisinin ağzıyla Eskişehir İstasyonunda TKP'ne harp ilan etti. (...) TKP, Türkiye burjuvazisinin reisi, Türkiye amele, köylü ve esnafının en büyük düşmanı olan M. Kemal Paşa'nın resmi harp ilanını, büyük bir soğukkanlılıkla karşılar ve mücadelesine devam eder.”¹⁹

Bu tarihten itibaren Türkiye Komünist Partisi'nin çalışmalarına karşı çeşitli önlemler geliştirildi. TKP de yaptığı açıklamalarda suçlamaları sürdürdü.

Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin 1 Mayıs 1929 bildirisi şu sözlerle bitiyordu: “Kahrolsun, işçi, köylü ve fakir halk kitlelerinin kanını emen Türkiye burjuvazisi ve onun aleti olan Halk Fırkası Hükümeti!”²⁰

TKP tarafından 1931 yılı Aralık ayında yayımlanan “Türkiye Kommünist Fırkası Fealiyet Programı”nın “mukaddime” bölümü şöyle bitiyordu: “Kahrolsun burjuvazi hakimiyeti ve imperiyalizm ile anlaşılan halk fırkası! Yaşasın Türkiye amele ve köylü soviyet hükümeti ve kommünist fırkası!”²¹

TKP'nin illegal olarak yayımladığı *İnkılâp Yolu* dergisinin Şubat 1932 tarihli sayısında yer alan “T.K.P.'nin Bir Senelik Fealiyet Bilançosu” yazısı şu çağrıyla bitiyordu: “Kahr olsun Kemalizm Burjuva Hükümeti, Kahr olsun istismarcılar. Yaşasın bütün dünya proleter sınıfı! Yaşasın Türkiye zahmetkeşleri ve rehberi Komünist Fırkası.”²²

TKP Merkez Komitesi tarafından yayımlanan 1 Mayıs 1933 beyannamesinde şöyle deniyordu: “Kemalist burjuvazi Türkiye emekçilerinin kanını daha iyi emmek için memleketin siyasi istiklalini de emperyalistlere peşkeş çekmek yolunda ilerliyor.” Beyanname şu çağrılarla bitiyordu: “Yaşasın Amele-Köylü hükümeti, Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası, Yaşasın cihan inkılabının erkânı harbiyesi-Komintern, Yaşasın yaklaşan cihan inkılâbı. Kahrolsun Kemalist burjuva diktatörlüğü.”²³

Ancak Komintern'in 1935 yılında toplanan 7. (ve son) kongresinde, Komintern ve onun seksiyonlarını oluşturan partilerin politikalarında köklü bir değişiklik yapıldı. Yeni politika, TKP'ye de yansıdı. TKP, Kemalizm konusundaki geçmiş tavırlarını eleştirdi. Ancak bu eleştiride bile, Kemalizm'in devrimci özünün kavranılmadığı veya kabul edilmediği görülmektedir.

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi 1937 yılı Ocak ayında bir toplantı yaparak, “gizli” kayıtlı “Türkiye Komünist Partisinin Çalışma ve Taktiği Üzerine Karar” aldı. Bu karar, Komintern Sekreteryası tarafından

18 *ATABE (Atatürk'ün Bütün Eserleri) 22. Cilt*, Kaynak Yayınları, İstanbul, s.327-8.

19 Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1925-1936*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.212.

20 Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1925-1936*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.221.

21 Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1925-1936*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.377.

22 Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1925-1936*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.313.

23 Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1925-1936*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.476-7.

14 Şubat 1937 tarihinde kabul edildi; Kemalist Devrim konusunda TKP'nin geçmiş politikaları hemen hemen tümüyle eleştirildi.

Demokratik devrim ve milliyetçilik

Bir devrimin niteliğini, o devrime öncülük eden kadronun uygulamaları (pratiği), sınıfsal kimliği, devrimin açıklanan programı ile amaçları belirler.

Kemalist Devrim, Türkiye Millî Demokratik Devriminin günümüze kadarki en önemli aşaması olduğuna göre, öncelikle dünyada demokratik devrimlerin gelişimine çok kısaca bakmakta yarar vardır.

Demokratik devrim, (feodal dönemin kalıtsal ayrıcalıkları yerine) insanlar arasında hukuki olarak eşitliğin sağlanması, din adamlarının ve feodallerin “kulları”nın özgürleşmesi, milletlerin oluşması, millî devletlerin kurulması sürecidir. Bu süreç, kapitalizmin geliştiği ülkelerde farklı, sömürgecilğe ve emperyalizme karşı mücadele eden ülkelerde farklı biçimde gelişti.

Kapitalizm, Avrupa'da ademi-merkeziyetçi feodalizmin bağrında gelişirken, burjuvazi, önünde engel olarak aristokrasiyi ve ruhban sınıfı buldu. Ayrıca burjuvazinin çıkarları doğrultusunda iç pazarı bütünleştirecek ve burjuvaziyi dış rekabetten koruyacak, diğer ülkelerle ilişkilerde burjuvazinin askerî, politik ve ekonomik gereksinimleri ve taleplerini dikkate alacak millî devletler ve milletler gerekliydi.

Bu nedenle burjuvazi milliyetçi oldu, millî devletin kurulmasını, milletin oluşturulmasını ve insanların aristokrasinin ve ruhban sınıfın kulları olmaktan kurtarılacak kapitalist üretim biçimi içinde özgür yurttaşlar olmasını savundu. Burjuvazinin sınıf çıkarları, demokratik devrimde belirleyiciydi ve burjuvaziyi tarihin bu döneminde ilerici ve milliyetçi yaptı. Bu devrimlere, bu nedenle, “*Burjuva Demokratik Devrimleri*” dendi.

Diğer bir deyişle, milliyetçilik, kapitalizmin gelişmesiyle gündeme geldi; ancak burjuvazinin tekelinde değildir, “burjuva ideolojisi” değildir; burjuvazinin, tarihin belirli bir döneminde ve belirli koşullarda kendi sınıf

çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla savunduğu bir anlayıştır.

Sömürge ve yarı-sömürgelerde demokratik devrimler farklı bir süreç izledi.

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ikinci yarısında yarı-sömürge durumundan yok olma aşamasına doğru ilerliyordu. İnsanların canı, namusu (değerleri) ve malı, emperyalist güçlerin ve onların taşeronlarının saldırısının hedefi durumundaydı. Padişah/halife, Osmanlı toplumunu oluşturan çeşitli etnisitelerin bir bölümü ve din adamlarının çoğunluğu, bu saldırı karşısında ya işbirlikçilik yapıyordu ya da sinmişti.

Türkiye demokratik devrimi, kapitalizmin gelişmesinin önündeki engelleri kaldırmak isteyen bir burjuvazinin önderliğinde ve programıyla değil, emperyalizme ve onun işbirlikçilerine karşı can, namus (değerler) ve mal kaygısıyla, bağımsız yaşayabilme güdüsüyle hareket eden insanların (sivil-asker aydınların, memurların ve küçük burjuvazinin) önderliği ve programıyla gelişti. Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması sonrasında da bağımsız bir devletin korunması ve geliştirilmesi için milliyetçi bir çizgi izlendi. Bu nedenle, Türkiye'deki sürece “*Millî Demokratik Devrim*” diyoruz.

Diğer bir deyişle, Türkiye'de milliyetçilik, burjuvazi tarafından geliştirilmedi; milliyetçilik, anti-emperyalist bağımsızlık mücadelesinde, vatan savunmasında, bağımsız bir devletin kurulması ve korunması çabasında ortaya çıktı. Bu mücadelenin başını çekenler ve milliyetçilik yapanlar da, bir sınıf olarak burjuvazi değil, vatanseverlerdi.

Atatürk döneminde ve hatta 1946'ya kadar, Türkiye'deki bağımsız devleti koruma ve geliştirme mücadelesine önderlik eden kadrolar, sınıf kimliğiyle hareket eden burjuvalar değil, genellikle asker ve sivil memur kökenli vatanseverlerdi. İktidardaki güç, burjuvazinin ve/veya büyük toprak sahiplerinin değil, bir bütün olarak ülkenin çıkarlarını savundu. Köken olarak büyük çoğunluğu sivil ve asker olan bir kadro, emperyalistlerin olduğu kadar yerli burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin

de çıkarlarıyla birçok alanda çelişen vatansever bir program uyguladı. Kurtuluş Savaşı'na önderlik eden ve özellikle 1938'e kadar ülkeyi yöneten kadronun büyük ölçüde memur kökenli olması ve memurların işçi sınıfının bir parçasını oluşturması, Kemalist Devrim'in ilginç özelliklerinden biridir.

Türkiye demokratik devriminde, topraksız köylülüğün toprak ağalarına karşı bir mücadelesi de yoktu. Bu eksiklik Türkiye demokratik devriminde 1945 sonrasında geriye gidişleri kolaylaştıran bir etmen oldu.

Mustafa Kemal Paşa, kapitalizmin gelişmesinin önündeki engelleri kaldırmak isteyen burjuvazinin bir temsilcisi değil, bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti kurmak için gerektiğinde kapitalizmden ve burjuvaziden de yararlanmayı kabul eden bir önderdi.

Türkiye demokratik devrimi, bağımsız bir devlet ve çağdaş bir ulus hedefine ulaşmada, ekonomik, siyasal ve toplumsal tercihlerini belirlediğinde, ortaya, yaşanan süreç çıktı. Dünyadaki dengeler ve Türkiye'de sınıfların karşılıklı gücü açısından Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak kurulması, korunması ve gelişebilmesi ancak ve sadece komünistlikle mümkün olacak olsaydı ve Türkiye'nin toplumsal yapısı buna uygun bulunsaydı, Mustafa Kemal Paşa'nın tercihi herhalde o doğrultuda olurdu. Nitekim Atatürk'ün gerçekleştirmeye çalıştığı halkçılık da sömürsüz bir toplumu amaçlıyordu. Bu politika, 1938 ve 1946 sonrasında da uygulanabilseydi, barışçıl bir süreç içinde sosyalizme geçişin bir örneğini yaşayabilirdik (Frunze'nin 1921 yılındaki öngörüsü gerçekleşebilirdi).

Bu çerçevede düşünüldüğünde, Ulusal Kurtuluş Savaşı, sınıf kimliklerinin geri planda bulunduğu, sınıf ayrımı gözetilmeden herkesin can, namus (değerler) ve mal kaygısıyla hareket ettiği bir mücadeleydi.

Mustafa Kemal Paşa'yı "burjuva" olarak suçlayanların dayanaklarından biri, onun milliyetçi olmasıdır. Birçok solcunun kafasında yerleşmiş bir önyargı, milliyetçiliğin burjuva ideolojisi olduğudur. Eğer hareket noktanz

bu önyargı ise, milliyetçiliği savunan herkes burjuvaziyi savunmaktadır.

Emperyalizm ve hatta daha önce sömürgecilik çağında, milliyetçilik yeni bir boyut kazandı; sömürgecilğe ve emperyalizme karşı mücadele eden ilerici güçler, canlarını, değerlerini, emeklerini ve mallarını koruyabilmek için milliyetçiliği sahiplendi. Diğer bir deyişle, milliyetçilik burjuvazinin tekelinden çıktı; sömürge ve yarı-sömürge halkları milliyetçi oldu. Gelişmiş kapitalist ülkelerin burjuvaları ve hatta işçi sınıfları ise şovenleşti.

Ayrıca, sosyalistlerin iktidara geldiği ülkelerde ülkenin çıkarlarını ön planda tutan anlayışlar hâkim oldu. Millet olgusu sosyalist veya sosyalizme geçiş sürecindeki ülkelerde de varlığını sürdürdü; sosyalizmle birlikte milletler ortadan kalkmadı. Bu ülkelerde bir "sosyalist milliyetçilik"ten söz etmek de mümkündür. Sovyetler Birliği de Çin Halk Cumhuriyeti de Küba da kendi millî çıkarlarını savundu ve savunuyor.

Diğer taraftan, sömürgecilik ve ardından emperyalizm çağında sömürge ve yarı-sömürgelerde yerli burjuvazinin önemli bir bölümü millici değildi; sömürgecilerin ve emperyalistlerin işbirlikçisiydi. Günümüzde ise, ulusötesi şirketlerin dünyadaki etkisinin çok arttığı koşullarda, burjuvazinin hangi bölümlerinin sınıf çıkarları gereği millici olduğu tartışmalıdır.

Bilimsel sosyalizm enternasyonalisttir; ancak enternasyonalistlik anti-emperyalist milliyetçilikle çelişmez. Bu konuda başvurulabilecek bir kaynak, F. Engels'dir. Marx'ın yoldaşı F. Engels'in 7 Şubat 1882 tarihinde Karl Kautsky'ye yazdığı mektupta çok ilginç tespitler vardır. Engels şunları yazıyor:

"Genel olarak bakıldığında, proletaryanın uluslararası hareketi yalnızca bağımsız uluslar arasında mümkündür. (...) Uluslararası işbirliği yalnızca eşitler arasında mümkündür. (...) Ulusal bağımsızlık gerçekte tüm uluslararası işbirliğinin temelidir. (...) Benim görüşüme göre, Avrupa'da iki ulus, İrlanda ve Polonya, uluslararası olmadan önce yalnızca millî

olmaya yetkili değil, aynı zamanda bununla görevlidir. Onların *uluslararası olmalarının en iyi yolu, iyi ve gerçekten millî olmaktır.*”²⁴

Kemalist Devrim’in önder kadrolarının sınıfsal kökeni

Kemalist Devrim’in niteliğine ilişkin kanımca yanlış değerlendirmelerin önemli nedenlerinden biri, asker ve sivil devlet memurlarının sınıfsal konumunun yanlış belirlenmesidir. Hâlbuki Marx ve Engels’de bu konu son derece açık bir biçimde ele alınmaktadır.

F. Engels, Komünist Manifesto’nun 1888 yılındaki İngilizce baskısına yazdığı önsözde, burjuvaziye ve proletaryayı şöyle tanımlıyordu: “Burjuvazi ile kastedilen, toplumsal üretim araçlarının sahipleri ve ücretli emeğin işverenleri olan çağdaş kapitalistler sınıfıdır. Proletarya ise, kendi üretim araçları olmayan ve yaşayabilmek için işgüçlerini satmak durumunda kalan çağdaş ücretli işçiler sınıfı.”

Bağlı bulunduğu hukuki statü ne olursa olsun, üretken bir faaliyette bulunsun/bulunmasın veya emek-değer kuramına göre değer üretsin/üretmesin, Engels’e göre, geçimini işgücü satışıyla sağlayan herkes işçi sınıfındadır, proletaryadır.

Komintern’in bazı kararlarında Kurtuluş Savaşı’nın önder kadroları “paşalar” olarak nitelendirilmekte ve sanki servet sahipleriymiş gibi sunulmaktadır. Hâlbuki Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya temsilcileri M. Frunze ve İ. Abilov ile 25.12.1921 günü yaptığı görüşmede, kendi sınıfsal konumlarını şöyle ifade ediyordu:

“Çok doğru olarak belirttiğiniz gibi, iki üç kişi dışında, iktidarımızın başında bulunan kişilerin hemen hepsi emekçiler arasından çıkmıştır. Ve herhangi bir servete sahip değildir. Bundan dolayı elbette bizim korkmamıza ve komünist harekete karşı düşmanca tavır almamıza gerek yoktur.”²⁵

Prof. Dr. Halil İnalçık’ın belirttiğine göre, 23 Nisan 1920 tarihinde açılan “TBMM’yi oluşturan 390 üyeden 233’ü asker ve memur; 47’si din adamı; kalanlar çiftçi, tüccar ve aşiret reisiydi.”²⁶

Mustafa Kemal Paşa’nın bütün mirasını devlete bırakması da onun bu konudaki tavrını göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında, Kurtuluş Savaşı’nın önder kadrolarının büyük bölümü emekçi karakterdeydi, işçi sınıfındandı. Ancak bu insanlar, sınıf kimlikleriyle yalnızca kendi sınıf çıkarları için mücadele etmiyorlardı. Mücadele programı, insanların özgürce ve onurlu yaşayabilecekleri bağımsız bir devletin kurulması, korunması ve geliştirilmesiydi. 1946 yılına kadar Türkiye’de iktidarda bulunanların belirleyici kimliği, şu ya da bu sınıf değil, vatanseverlikti.

Türkiye’de Kurtuluş Savaşı yıllarında ve daha sonraki yıllarda bir millî burjuva var mıydı?

Kemalist hareketi “burjuva” olarak niteleyen, Kurtuluş Savaşı’na “millî burjuvazi”nin önderlik ettiğini söyleyen ve 1946 yılına kadar Türkiye’de burjuvazinin çıkarlarını savunan “burjuva iktidarlar”ın olduğunu ileri sürenler, Türkiye’de kapitalizmin gelişme özelliklerini ve sermayedar sınıfın niteliğini göz ardı etmektedir.

Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar sermayedar sınıfın çok büyük bölümünü, çıkarlarını emperyalist güçler ve uluslararası sermaye ile bütünleştirmiş Ermeni, Rum ve Yahudi sermayedarlar oluşturuyordu. Bu kesimler yerliydi, ancak millî değildi. Cumhuriyet döneminde bu kesimler, Kurtuluş Savaşı sırasında işgalci güçlerle işbirliği yapmış olmanın korkusunu da yaşıyordu. 1913 ve 1915 yıllarında yapılan sanayi sayımlarında işletmelerin adı incelendiğinde, büyük bölümünün azınlıklara ve yabancılara ait olduğu görülmektedir.²⁷

24 Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.46, s.191-195.

25 *ATABE (Atatürk’ün Bütün Eserleri)* 12. Cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.181.

26 İnalçık, Halil, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, 5. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2016, s.42.

27 Ökçün, Gündüz, *Osmanlı Sanayii, 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiği*, 2. Basım, SBF Yayınları No.229, Ankara, 1971.

Azınlıklar ve yabancılar dışındaki sermayedarların büyükleri de millî çıkarlar doğrultusunda üretken alanlara yatırım yapan millî burjuvazi değildi; yabancı şirketlerin mallarını pazarlayan acentalardı. Küçük sermaye sahiplerinin büyük bölümü ise esnaf ve sanatkârlığın ötesine geçememişti. Üretim, dağıtım ve ticaretteki küçük birimler, Marx'ın tabiriyle, "Kleinmeister" (usta, zanaatkâr) idi, sermaye birikimi yapamayan (basit yeniden üretim) ve kendileri de işçileriyle birlikte çalışan küçük işletmelerdi.

Türkiye'de bu dönemde burjuvazi devleti yönetmiyordu; yerli burjuvazinin böyle bir gücü, iddiası, umudu yoktu. Rum ve Ermeni kökenli yerli burjuvazi, Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında izledikleri işbirlikçi politikaların hesabının sorulması korkusu içindeydi. Özellikle yükselen "Türk milliyetçiliği" ve 1923/1924 yıllarında yaşanan nüfus mübadelesinin (değişiminin) büyük sıkıntıları da onları ürkütüyor, Türkiye'de uzun vadeli yatırımlardan caydırıyordu. Azınlıklar dışındaki sermayedarlar ise varlıklarını ve güçlenmelerini devlete borçluymuştu. Burjuvazinin sınıf çıkarları ile devletin bağımsızlıkçı politikaları arasında ciddi bir uyumsuzluk söz konusuydu.

Doğu Perinçek'in bu konudaki değerlendirmesi şöyledir:

"1930'larda Türkiye'de önemli sınıf farkları yoktu. Büyük zenginler yoktu. Ülke Millî Demokratik Devrim aşamasındaydı. Toplum önündeki sorun, sermaye ile işçi çelişmesini çözmek değildi. Temel mesele, sermayedardan işçiye kadar uzanan halk ile emperyalizm ve feodalizm arasındaki temel çelişmeyi çözmektir. Atatürk, 1920'lerden başlayarak bu gerçeği saptamıştı."²⁸

Kemalist Devrim'in çizgisi

Türkiye'nin demokratik devrimi, feodalizmin bağrında gelişen kapitalizmle güçlenen devrimci burjuvazinin feodal güçlere (kral, aristokrasi ve kilise) karşı verdiği bir mücadeleyle gerçekleşmedi. Demokratik devrim, kapi-

talizmin gelişmediği koşullarda, emperyalist sömürüye karşı ön plana çıkan ulusalcı/millî kimlikleriyle hareket eden toplumsal kesimlerin öncülüğünde, değerleri ve ekonomik çıkarları emperyalizmle çelişen sınıf ve tabakaların ağırlıklı olarak millî kimlikle hareket etmesiyle gelişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya temsilcileri M. Frunze ve İ. Abilov ile 25.12.1921 günü yaptığı görüşme, Türkiye'deki devrimin karakterinin belirlenmesi, Mustafa Kemal'in tavrı ve Sovyet Rusya'nın o tarihteki yaklaşımı açısından çok önemlidir. Görüşmede M. Frunze şunları söyledi:

"Son zamanlarda devrimci taktiklerden, bazı devrimci taktiklere geçtik. (...)

"Doğu'ya gelince; Rusya komünistlerinin ve Komintern'in bu yöndeki tavrı tam olarak açık ve berraktır. Ekonomik ve kültürel geri kalmışlıktan dolayı, komünist devrimin sözünün bile edilemeyeceğini düşünüyoruz. Doğu'da devrimci mücadele yalnızca millî kurtuluşçu ve demokratik mahiyettedir. Biz bütün gücümüzle bu hareketleri destekliyoruz ve desteklemeye devam edeceğiz. Çünkü Doğu'nun emperyalizmden kurtuluşu Batı'da komünist ihtilali hızlandıracaktır. (...) Şimdiki durumda Doğu'daki millî kurtuluşçu-demokratik hareket, ekonomik politikası açısından devlet sosyalizmi yönünde yürüyecektir. Burada hareket aşağıdan yukarı doğru değil de, tersine yukarıdan aşağı doğru olacaktır. Size ve iktidarda bulunan şahsiyetlere bakarak, hemen hemen hepsinin yoksullar sınıfından çıktığı kanaatine varıyorum. Hâkimiyetten söz ederken, sizi -Paşa'yı- göz önüne alıyorum ve sizin hiçbir mal ve mülkünüzün olmadığını ve kendi hizmetiniz ve emeğinizle geçindiğinizi biliyorum. Buradan, komünist ihtilal olsa bile sizin hiçbir şey kaybetmeyeceğiniz sonucu çıkmaktadır. Eğer siz kendi politikanızı tam demokratikleşme ve devlet sosyalizmi istikametinde yönlendirirseniz, Batı'da komünist devrimden sonra hiçbir zorluk çekmeden ve kan dökmeden komünist ihtilale dâhil olabilirsiniz."

28 Perinçek, D., *Kemalist Devrim-6: Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s.37-8.

Frunze'nin, çok büyük olasılıkla Lenin'den aldığı talimatla, Türkiye için öngördüğü gelişim çizgisi Kemalist önderliği "burjuva" olarak değerlendirmiyor ve Mustafa Kemal Paşa'nın kafasındaki "devlet sosyalizmi" modeliyle çelişmiyordu. "Millî kurtuluşçu-demokratik hareket" olarak nitelediği devrimci sürecin "aşağıdan yukarı doğru değil de, tersine yukarıdan aşağı doğru olacaktır" biçimindeki tespiti de son derece gerçekçidir. Aşağıda ele alınacağı gibi, Mustafa Kemal Paşa'nın halkçılık anlayışı da Frunze'nin öngörülerıyla örtüşüyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın Frunze'ye yanıtı da son derece açıktı:

"İnsanın insan tarafından sömürülmesi sistemi ortadan kaldırılmalıdır. (...)

"Birincisi, bizim halk gerek ekonomik gerek kültürel alanda geri kalmıştır. İkincisi; altı yüzyıl boyunca istibdat ile yönetilen halk, bu yönetim şekline alışmış ve onda; sultan hâkimiyetine ve hilafete dair belli bir bağnaz dünya görüşü oluşmuştur. Eğer biz o zamanlar Bolşevik harekâtından yana ajitasyon yapmış olsaydık, dış ve iç düşmanlarımız, ajanları aracılığıyla -ki, aramızda hiç de az değillerdir- aleyhimize karşı ajitasyona başlardı ve bu suretle verdiğimiz mücadeleyi zayıflatırlardı. Bundan dolayı, bu konuda açık fikir söylemek-sizin, iktidarı demokratik ve saf halkçılık ilkelere esasına göre bu yolda teşkilatlayarak kendi yönetim şeklimizi adım adım Sovyet sistemine yaklaştırdık. Şimdiki yönetim şeklimiz, diğer devletlerde mevcut olan yönetim şekillerinden hiçbirine benzememektedir. Eğer herhangi bir benzerlik söz konusu ise, sadece sizin Sovyetlere benzerlik olabilir. Ben büyük bir memnuniyetle söyleyebilirim ki, iki yıllık mücadelemiz sonucunda, sultanın ve eski yönetim şeklinin etkisi kesin olarak yok olmuştur. (...) Benim, her türlü prensiplerin uygulanması için ortam hazırlanması ve uygun bir zaman seçilmesi gerektiğine büyük inancım vardır. Zamanından önce yapılan hareketler başarılı olamaz, gericiliği ve karşı hareketi doğurur. Bu nedenle biz politikamızı tutarlı bir biçimde, safha safha bu yönde sürdürüyoruz."²⁹

Kemalist Devrim, devletçilik ve planlı ekonomi

Kemalist Devrim'in niteliği tartışılırken gündeme getirilen ve katılmadığım bir iddia, Türkiye'de devletçiliğin 1930'lu yıllarda başladığı ve amacının Türkiye'de burjuvaziye geliştirmek olduğudur. Böyle bir iddia, Kemalizm'in bir "burjuva ideolojisi" olduğu tezine dayanak oluşturmaktadır.

Hâlbuki, Mustafa Kemal Paşa'nın "devletçiliği", Almanya kökenli "devlet sosyalizmi" ve Sovyet deneyiminden yararlanan, siyasi bağımsızlığı koruyacak ve pekiştirecek ekonomik bağımsızlığın temelini oluşturan halkçı ve planlı bir devletçiliktir. Bu anlayış, Lasalle, Rodbertus ve Friedrich List gibi Alman devlet sosyalistlerinin çizgisinin geliştirilmiş biçimiydi. Atatürk'ün bu kişilerden de etkilendiğini, okuduğu kitaplardan da anlıyoruz. Demokrasiye, halkçılığa ve planlı ekonomiye dayanan güçlü bir devletçilik, dünyadaki olumlu gelişmelerle birlikte, sosyalizme barışçıl yoldan geçmede bir örnek oluşturabilir, Frunze'nin yukarıda alıntılanan öngörülerini gerçekleştirebilirdi.

1946'dan itibaren Kemalist Devrim'den sapılmasına rağmen, 1980'lere kadar Türkiye'deki devletçilik, devletin kurup büyüttüğü işletmelerin özel sektöre devrini öngörmüyordu. Tam tersine, önce yabancılara ait işletmelerin millileştirilmesi ve devletleştirilmesine dayanıyordu. Tansu Çiller, 1994 yılında 5 Nisan kararlarının ilanından sonra, bu nedenle, "son sosyalist devleti yıktık" diyordu. Abdullah Gül de 4 Ocak 2010 günü "Devletin içindeki Sovyetler Birliği çöküyor" dedi (*Radikal*, 6.1.2019).

Kemalist Devrim ve toprak ağalarıyla ve büyük toprak sahibi dini vakıflarla mücadele

Kemalist Devrim'in niteliğini yeterince kavramayanlar, Türkiye'de 1923-1945 döneminde büyük toprak sahiplerinin gücünün kırılması ve topraksız köylünün toprağa kavuşturulma-

29 ATABE (Atatürk'ün Bütün Eserleri) 12. Cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 179, 181.

sı doğrultusunda gösterilen büyük çabaları görmemektedir. Özellikle belirtilmesi gereken nokta, bu girişimlerin Türkiye’de topraksız ve az topraklı köylülüğün büyük toprak sahiplerine yönelik bir mücadelesinin olmamasına rağmen yapılmış olmasıdır. Yoksul köylülerin, bu dönemde, ağaların, şeyhlerin ve aşiret reislerinin kulu olmaktan ve onlar tarafından sömürülme kurtulma mücadelesi yoktu. Onları bu durumdan kurtarmaya çalışan, Kemalist Devrim’di. Frunze’nin daha 1921 yılında dediği gibi, “Doğu’daki millî kurtuluşçu-demokratik hareket, (...) aşağıdan yukarı doğru değil de, tersine yukarıdan aşağı doğru” oldu.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, çeşitli nedenlerle, arazinin önemli bir bölümü dini vakıfların elindeydi. Bu konuda farklı tahminler bulunmaktadır. Tekkeler ve zaviyeler de bazı arazilerin ve önemli miktarda gayrimenkulün sahibiydi. Tekke ve zaviyeler, hem vakıflar, hem de normal mülkiyet ilişkisi içinde çok önemli bir ekonomik güce hâkimdi.

Türkiye’de demokratik devrimin ana unsurlarından biri, yoksul köylülüğün bu doğrultuda etkili bir mücadelesinin olmamasına rağmen, “yukarıdan aşağıya” toprak reformuydu.

Bazı bölgelerdeki büyük toprak sahipleri ve dini vakıfları yöneten din adamları, kendilerine ortakçılık/yarıcılık/marabalık edenlerin her türlü toplumsal ve siyasal ilişkilerine de müdahale ediyor, onları kullandırıyor.

Toprak reformu, hem topraksız ve az topraklı köylülerin (ortakçı, maraba, yarıcıcı, vb.) ağanın kulu olmaktan çıkarılması hem Kürt etnik kimliğinin millî kimlik içinde eritilebilmesi hem de din adamlarının tekkelerin ve dini vakıfların elindeki topraklar aracılığıyla sahip oldukları ekonomik gücün parçalanması açısından gerekli görülüyordu.

Toprak reformu, 1938 yılına kadar kabul edilen bazı kanunlarla ve dini vakıfların malvarlığına el konularak bir ölçüde yapılabildi. Ancak, yoksul köylülüğün çabasının ve desteğinin olmaması nedeniyle, çok yetersiz kaldı. 1945 yılında kabul edilen ve çok radikal hükümler içeren Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ise etkili bir biçimde uygulanma imkânı bulamadı.

Kemalist Devrim ve işçi sınıfına ilişkin tavır

Kemalist Devrim’e yöneltilen eleştirilerden biri, işçi sınıfını sömürmesi ve baskı altına alma iddiasıydı. Bu iddialar gerçek dışıdır.

Bu dönemde işçi sınıfının en vasıflı kesimleri, kamu kesiminde memur statüsünde istihdam edildi ve çağın koşullarına göre çok iyi ücretler, çalışma koşulları ve sosyal güvenlik haklarına kavuştu.

Kamu kesiminde işçi statüsünde çalışanların haklarını düzenleyen yönetmelikler ve kanunlar, uğrunda bir mücadeleyi gerektirmeden (ücretli işgücü yetersizliğinin sağladığı bir güçle) önemli düzenlemeler içeriyordu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Millî Korunma Kanunu ile bazı işyerlerinde uygulanan çalışma yükümlülüğü, savaş koşullarında yaşanan zorlukların işyerlerine yansımasydı; yoksa sermayedar sınıfın işçi sınıfını ezme ve sömürme aracı değildi.

Bu dönemde, işçilerin kendiliklerinden önemli bir örgütlenme eğilimi ve girişimi olmadı. Nüfusun dörtte üçü köylerde yaşıyordu ve ekilmeyen geniş toprak varlığı nedeniyle arazi edinmek çok kolaydı. İşçilik yapanların önemli bir bölümü, nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla geçici sürelerle iş arayan köylülerdi. İşyerlerindeki yüksek işçi devri, işçi çıkarılmalarının değil, işçilerin kendi istekleriyle işi bırakıp gitmelerinden kaynaklanıyordu. Çok ciddi bir işçi sıkıntısı olduğundan, bir işyerinden ayrılan veya çıkarılan işçi, kolaylıkla bir başka işyerinde iş bulabiliyordu. Bu nedenle işinden rahatsız olan işçinin tepkisi, örgütlenmek ve/veya eylem yapmak yerine, işten ayrılıp başka bir işe geçmekti. Ücretler ve özellikle kamu kesimi işyerlerindeki uygulamalar işçileri memnun ediyordu. Eğer işçiler yoğun bir biçimde eziliyor ve sömürülüyor olsaydı, buna bir biçimde tepki gösterirlerdi. Bu tepkiyi önleyecek ciddi yasal yaptırımlar da yoktu.

Bu dönemde işçilerin ve memurların örgütlü mücadelesine gerek kalmaksızın önemli haklar sağlandı. Bu hakların tanınmasında bir etmen, ücretli işgücüne ve özellikle vasıflı ücretli

işgücüne duyulan büyük gereksinimdi. Diğer taraftan, Kemalist Devrim'in "halkçılık" ilkesi uygulanıyordu. Kemalist Devrim, Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını temel alan TKP'nin işçiler ve memurlar arasında etkili bir çalışma yapmasını da engellemek istiyordu.

Savaş döneminde enflasyon nedeniyle gerçek ücretler geriledi; çalışma ve yaşama koşulları kötüleşti. Ancak millî gelirden önemli azalmanın olduğu ve imkânların öncelikle millî savunma için ayrıldığı genel yoksullaşma koşullarında, bu sıkıntılara, "elle gelen düğün bayram" anlayışıyla katlanıldı.

İktisat tarihçisi Prof. Dr. Şevket Pamuk'un araştırmasına göre³⁰, Türkiye'de imalat sanayisinde ücretler 1925 yılından 1934 yılına kadar sürekli olarak yükseldi; 1942 yılına kadar yaklaşık aynı seviyede kaldı; 1943 ve 1945 döneminde ciddi biçimde düştü. Bu düşüşte en önemli etmen, İkinci Dünya Savaşı koşullarında parasal ücretler az artarken, fiyat düzeyindeki hızlı yükselişti.

1927 yılındaki ekonomik krizle birlikte fiyatlar düşünce, gerçek ücretler arttı.

1929 yılında başlayan küresel ekonomik krizin genel özelliklerinden biri, dünyada ve Türkiye'de fiyatların düşmesiydi. Fiyatlar, 1938-1939 yıllarına kadar düştü. 1939 yılındaki fiyatlar, 1925 yılındaki fiyatların üçte ikisi düzeyindeydi. 1939 ve 1941 yıllarındaki gerçek ücretler ise, 1925 yılındaki düzeyin yüzde 51 üstündeydi.

1940 yılında başlayan fiyat artışları daha sonraki birkaç yıl içinde iyice hızlandı. 1945 yılındaki fiyat düzeyi, 1939 yılındaki düzeyin 3,5 katıydı. 1939 ve 1941 yıllarında en üst düzeye çıkmış olan ücretler, 1945 yılında yarı yarıya azaldı.

İşçi sınıfının memur kesimi ise bu yıllarda diğer emekçi sınıf ve tabakalara göre daha iyi durumdaydı.

Korkut Boratav'ın hesaplamalarına göre, memurların aylıklarının millî gelir içindeki payı 1929-1939 döneminde ise şöyle geliştirdi³¹: 1929: % 5,2; 1930: % 6,8; 1931: % 7,1; 1932: % 8,2; 1933: % 8,6; 1934: % 8,8; 1935: % 8,7; 1936: % 7,2; 1937: % 7,4; 1938: % 7,6; 1939: % 9,1.

1931 yılında memurların iktisaden faal nüfus içindeki oranı yalnızca yüzde 1,2,³² millî gelirden aldıkları pay yüzde 7,1 idi. Bu iki oran arasındaki ilişki, işçi aristokratlığının ifadesidir.

Mustafa Kemal Paşa'nın sosyalizm ve komünizme ilişkin görüşleri

Mustafa Kemal'in, 1904 yılında, daha 23 yaşında bir gençken yazdığı not şöyledir: "Evvvela Sosyalist olmalı. Maddeyi anlamalı!"³³

Mustafa Kemal Paşa'nın daha sonraki yıllarda "devlet sosyalizmi"ne ilişkin en önemli değerlendirmesi, Sovyet Rusya'nın bir temsilcisiyle 1919 Mayıs'ında yapılan görüşmedir.

Teşkilatı Mahsusa başkanlarından Hüsamet-tin Ertürk'ün *İki Devrin Perde Arkası* kitabında Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da Sovyet Rusya temsilcisi Budyeni ile görüştüğü ve ona Anadolu'da kurulacak hükümetin "devlet sosyalizmi"ni benimseyeceğini söylediği belirtilmektedir.³⁴

Bu görüşme, Rasih Nuri İleri'nin 1970 yılında yayımlanan *Atatürk ve Komünizm* kitabında ele alındı.³⁵ Ancak bu konuda daha sonra yapılan çalışmalar, bu görüşmeyi tartışmalı kıldı. Mehmet Perinçek, 2005 yılında yayımlanan *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri* kitabında bu tartışmaları özetlemekte ve konuya açıklık getirmektedir. M. Perinçek'e göre böyle bir görüşme olmuştur, ancak görüşülen kişi,

30 Pamuk, Şevket, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469-1998*, DİE Yay.No.2397, Ankara, 2000, s.84.

31 Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2005*, 11. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 2007, s.73.

32 Ömürganlıoğlu, U., "Türkiye'de Kamu Görevlilerinin Sayısal Evrimi ve 1980 Sonrasında Kamu Görevlilerinin Azaltılmasına Yönelik Politikalar Üzerine Düşünceler," *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Kasım 1990.

33 *ATABE (Atatürk'ün Bütün Eserleri)* 1. Cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s.15.

34 Ertürk, Hüsamet-tin, *İki Devrin Perde Arkası*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1957, s.339.

35 İleri, R.N., *Atatürk ve Komünizm*, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1970, s.29.

büyük olasılıkla, Budyonni değil, Budu Mdıvani'dir.³⁶

Burada önemli olan, Mustafa Kemal Paşa'nın "devlet sosyalizmi" anlayışının düşünülmeden veya Sovyet Rusya'yı işbirliğine ikna etmek için kullanılmış bir kavram olup olmadığıdır.

Bu yıllarda yapılan diğer bazı yayınlar, çok öne çıkmasa veya CHP'nin resmî belgelerine aynen geçirilmese bile, bu kavramın İttihat ve Terakki döneminden beri tartışıldığını, kabul gördüğünü ve Mustafa Kemal Paşa tarafından da benimsendiğini göstermektedir. Ayrıca bu kavramla kastedilen, Atatürk döneminde uygulandığı biçimiyle "devletçilik"tir ve 1931 yılında CHP Programına ve 1937 yılında Anayasaya konmuştur.

Kemalist Devrim'e yöneltilen haksız eleştirilerden biri de Mustafa Kemal Paşa'nın bir toplumsal, siyasal ve ekonomik sistem olarak sosyalizme veya komünizme karşı olduğudur. Mustafa Kemal Paşa'nın karşıtlığı sosyalizme değil, yabancı bir güce bağımlılığadır. Temel anlayışı tam bağımsızlık olan Mustafa Kemal Paşa, bir başka ülkeden veya merkezden emir ve para alarak faaliyet göstermeye karşıydı. Ne yazık ki, 1920'li ve 1930'lu yıllardaki Türk komünistleri, Sovyetler Birliği'nden emir ve para alıyorlar, Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına Türkiye'nin çıkarlarından daha büyük öncelik tanıyorlardı. Günümüzde "Çin'e Özgü Sosyalizm" görüşünden söz edilmektedir. Mustafa Kemal Paşa, 99 yıl önce, "Türkiye'ye özgü komünizm"den söz ediyordu. Atatürk'ün "devlet sosyalizmi" ve halkçılık anlayışları, Frunze'nin 1921 yılında belirttiği gibi, belirli koşulların oluşması durumunda "Türkiye'ye özgü sosyalizm"e barışçıl bir süreçle evrilebilecekti.

Kurtuluş Savaşı sürerken Anadolu'da, 1920 yılının yaz başlarında Türkiye Komünist Fırkası olarak bilinen gizli bir örgüt oluşturuldu. Ankara ve Eskişehir'de örgütlenen bu gizli yapılanmanın başını Sovyet Rusya temsilcisi

Şerif Manatof çekiyordu. Bu gizli örgüt, 7 Aralık 1920 tarihinde yasal gerekleri yerine getirerek Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) adıyla legale çıktı. Ancak 1921 yılı Ocak ayında Çerkez Ethem ayaklanması sırasında, THİF yöneticileri tutuklandı. 4 Ekim 1920 tarihinde Ankara'ya gelen Sovyet maslahatgüzarı Upmal Angarski, 24 Ocak 1921 günü Mustafa Kemal Paşa ile uzun bir görüşme yaptı. Sertçe geçen görüşmeye ilişkin Sovyet Rusya temsilcileri tarafından tutulan tutanaklara göre, Mustafa Kemal Paşa'nın bu konulardaki görüşleri aşağıda sunulmaktadır:

"Burada kimseyi komünist olduğundan dolayı tutuklamıyorlar. Bütün tutuklamalar diğer suçlardan dolayı gerçekleştirilmiştir. (...) Biz, mücadeleyi başlatırken, halkı açık, net ve herkes için anlaşılır olan tek bir fikir etrafında topladık. Bu, millî bağımsızlık fikriydi. Şu anda Anadolu hükümetinin başka bir amacı yoktur."³⁷

"Şahsi olarak ben ve yoldaşımdan birçoğu komünizmin taraftarıyız, ama hal ve şartlar, bizim bu konuda susmamızı gerektiriyor. Eğer ben, yarın komünist olduğumu açıklasam benim tesirimden eser kalmaz. (...) Rus komünistlerine karşı bir hareket yok. Sadece açık olarak Türkiye'nin dâhili işlerine açıkça karışan Rus komünistlerine ve onların bazı partileri ile teşkilatlarına karşı bir hareket var. Anlamak gerekir ki, komünizm bile Türkiye'de bizim işimizdir. Hiçbir ülke, önümüze komünist olmamız için şartlar süremez. Bu bizim hakkımız."³⁸

"Komünizm meselesi Türk halkı tarafından çözülmeli. Lenin ve Çiçerin resmî olarak, Radek ise özel görüşmelerimizde, komünizmin Türkiye'de her şeyden önce bu ülkenin evlatlarının işi olduğu görüşümüzü tamamen doğruluyorlar. Başka kuvvetlerin dâhili işlere her müdahalesi ve her inkılap aşılama girişimi, mutlaka mukavemetle karşılaşacaktır ve galeyana neden olacaktır."³⁹

36 Perinçek, M., *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri, Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s.28-38.

37 *ATABE (Atatürk'ün Bütün Eserleri) 10. Cilt*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.323.

38 *ATABE (Atatürk'ün Bütün Eserleri) 10. Cilt*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.324.

39 *ATABE (Atatürk'ün Bütün Eserleri) 10. Cilt*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.324.

“Yeni kurulan komünist teşkilatların hepsinin engellenmesiyle ilgili bir talimat olduğunu duymadım. Talimat, sadece gizli çalışan teşkilatlara yöneliktir. Resmî olarak tanınan fırkalar arasında bulunan teşkilatlar, var olma hakkına sahiptir.”⁴⁰

“Şimdiki karışıklığı komünizme karşı tepki olarak değerlendirmek yanlıştır. Zira TKF’ye karşı bir saldırı yoktur. Bu, THİF’nin başında duran insanları ve onların dayatmaya çalıştıkları ithal komünizmini hedef alan bir cereyandır. *Türkiye’de, diğer ülkelere katıyen benzemeyen, ülkemizin şartlarına ve özelliklerine uyan özel bir komünizme ihtiyaç vardır.*”⁴¹

Mustafa Kemal Paşa, kendi kontrolü altında kurulan Türkiye Komünist Fırkası’na ilişkin olarak da şu değerlendirmeyi yapıyordu: “TKF, yabancıların vaat ettikleri ithal komünizme karşı mücadele etmek, ayrıca ülkemizin özel şartlarına uygun olarak, komünizm görüşlerini ilmi esaslara dayanarak yayabilmek gayesiyle kurulmuştu.”⁴²

Mustafa Kemal Paşa görüşmeyi sona erdirirken de şunları söyledi: “Daha okul sırasında hapisaneye düşmüş ve yıllarca sürgünlerde dolaşmış bir inkılapçı olarak eminim ki, Rusya ve Türkiye arasındaki ittifak insanlığı kurtaracaktır ve komünizm fikri er geç muzaffer olacaktır.”⁴³

Bu görüşleri savunan ve daha sonraki yıllarda şartların elverdiği ölçüde devletçi, halkçı ve planlı bir program uygulayan Mustafa Kemal Paşa’ya “burjuva” diye saldırmak, onun emperyalistlerle uzlaştığını, işçileri ve köylülere sömürüp ezdiğini ileri sürmek hangi insafa sığar?

Kemalist Devrim ve Türkiye Komünist Partisi

Atatürk’ün hayatta olduğu dönemde ve ardından 1938-1945 yıllarında Türkiye Komünist Partisi’nin legal çalışmasına izin verilmedi. TKP’nin legaldeki uzantısı olan Türkiye

İşçi ve Çiftçi Fırkası’nın faaliyetleri 1925 yılında durduruldu. Daha sonraki yıllarda da çeşitli kereler TKP tevkifatları yapıldı. Ancak TKP üyelerine verilen cezalar sınırlıydı ve görüşleri ve davranışları nedeniyle idam edilen TKP üyesi olmadı.

Türkiye sosyalist/komünist hareket tarihinde büyük çabalar, sıkıntılar, fedakârlıklar olduğu gibi, büyük hatalar da vardır. Sınıfsız ve sömürsüz bir dünya uğrunda kişisel hiçbir karşılık beklemeden, yalnızca vicdanlarının ve beyinlerinin sesine uyarak kendilerini ateşe atan bu insanları saygıyla anıyoruz. Bu saygının bir gereği de, sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya giden yolda yapılan yanlışları tartışmak, bu yanlışları aşmak için günümüzde de gereken çabayı göstermektir.

TKP’nin, kanımca birinci hatası, izlediği politikalar itibariyle Sovyetler Birliği’ne bağımlılığı ve Sovyetler Birliği’nin dış politikasının bir aracı olarak kullanılmasıydı. TKP, “enternasyonalizm” iddiasıyla, Sovyetler Birliği’nin çıkarlarına ve önceliklerine, Türkiye’nin çıkar ve önceliklerinden daha fazla önem veriyordu.

TKP, Türkiye’deki faaliyetlerinin sürdürülmesinde Sovyetler Birliği’nden para alıyordu. Diğer bir deyişle, “ruble geliyordu.” Bu mali ilişki, TKP kadrolarının yanlış bir enternasyonalizm anlayışıyla Sovyetler Birliği’ne bağımlılığını daha da pekiştiriyordu.

Bu iki etmen nedeniyle, TKP’nin faaliyetleri Türkiye’nin bağımsızlığı açısından tehlike oluşturmuyordu.

Mustafa Kemal Paşa’nın ve Kemalist Cumhuriyet’in TKP’ye karşı baskıcı tavır almasının diğer nedeni, TKP’nin ayrılıkçı Kürt milliyetçiliğine karşı takındığı tavidir. TKP, 1925 Şeyh Sait, 1930 Ağrı ve 1937-38 Dersim isyanlarında Türkiye Cumhuriyeti’nin izlediği politikayı destekleyen açıklamalar yaptı. Ancak bu destekte belirleyici etmen, Sovyetler Birliği’nin bu konudaki tavidir. Sovyetler Birliği de,

40 ATABE (Atatürk’ün Bütün Eserleri) 10. Cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.325.

41 ATABE (Atatürk’ün Bütün Eserleri) 10. Cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.327.

42 ATABE (Atatürk’ün Bütün Eserleri) 10. Cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.327.

43 ATABE (Atatürk’ün Bütün Eserleri) 10. Cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.328.

emperyalistlerin kontrolündeki Kürt ve Zaza isyanlarını kendisi açısından bir tehdit olarak gördüğü için Kemalist Cumhuriyet'i destekliyordu. O dönemde Kemalist Devrim'in ayakta kalması, Sovyetler Birliği'nin ayakta kalması demekti. Diğer taraftan, gerek SBKP gerek TKP, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını savunuyor ve ayrılıkçı Kürt milliyetçiliğine yeşil ışık yakıyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın TKP'ye karşı tavırının belirlenmesinde diğer bir etmen, Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'da kalmalarıydı. Bu kişi ve örgütler, 19. yüzyılda geçerli olan Avrupa merkezli sosyalizm anlayışından kurtulamamışlar, emperyalizm döneminin Marksizm'yle henüz buluşmamışlardı.

Leninizmi benimseyen Türk komünistlerinin "burjuva devlet"i düşman olarak görmeleri ve "burjuva devleti"ni yıkmaya çalışmaları da diğer bir etmendi.

Türk istihbaratı, Kurtuluş Savaşı yıllarından itibaren komünistler arasında etkiliydi ve TKP'nin legal ve illegal çalışmalarını yakından izliyordu. Örneğin, 1930'lu yıllarda Moskova'ya giden Türk komünistlerinin üniversiteye yerleştirilmesini düzenleyen ve ardından TKP ile Komintern arasında bağlantıyı sağlayan Altındış Faik, gerçekte bir Türk istihbarat görevlisiydi.

TKP'ye ilişkin 1946 tevkifatında askerî savcı olarak soruşturmayı yöneten Kâzım Alöç'ün 1967 yılında yayımlanan anılarında, polislin TKP'ye sızmasına ilişkin şu bilgi vardır:

"Çok geçmeden bir Millî Emniyet ajanı, bu hücrelerden birine girmeye muvaffak oldu. Millî Emniyet ajanı, komünist teşkilatında, kısa zamanda öyle itimada şayan bir insan olmuştu ki, Kemal Ergin çok geçmeden elindeki arşivi bile, muhafaza için bu ajana teslim etti. Onun değil Millî Emniyet mensubu olabileceği, Polis ile yakınlık peydah edeceğine bile en küçük ihtimal vermiyorlardı."

Parti arşivinin korunması için teslim edildiği devlet görevlisi, Sebahattin Özbay idi.⁴⁴

Mustafa Kemal'in Bolşevizm konusundaki kaygıları

Mustafa Kemal Paşa, 14 Ağustos 1920 günü Büyük Millet Meclisi'nde uzun bir konuşma yaptı. Bu konuşma, Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya'nın ve 3. Enternasyonal'in politikalarını gayet yakından izlediğini göstermektedir. Konuşmasının ilk bölümünde Rus devriminin, "bütün insanlığın emperyalist ve kapitalist idarelerin zalimane tahakküm ve zorbalığından kurtarılmasını bir hedef olarak kabul" ettiğini belirtti. "Bu hedefe ulaşabilmek için mücadeleyi esas" aldığını söyledikten sonra, "bütün dünyanın emperyalistlerine karşı düşmanlık ve harp ilan etmekten" çekinmediklerini dile getirdi. İttifak devletlerinin, "bütün mazlum insanlığı kurtarmak için çalışan Bolşeviklerin, mazlum milletimize el uzatamaması için yine servetlerini, kuvvet ve kudretlerini sarf ederek" uğraştıklarına değindi. Ancak daha sonra Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bağımsızlık konusuna verdiği önemi ve Bolşeviklikle ilişkilerini özetleyen şu önemli konuşmayı yaptı:

"Biz memleket ve milletimizin mevcudiyetini ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize tabi bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin aldatici vaatlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz, bizim prensiplerimiz herkesçe malumdur ki, Bolşevik prensipleri değildir ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim itikadımıza göre, milletimizin hayat ve yükselmesinin temini kendi hazım kabiliyetine uygun olan görüşlerdir. Fakat esas itibarıyla incelenirse, bizim görüşlerimiz –ki halkçılıktır– kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu, dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensiptir. Elbette böyle bir prensip Bolşevik prensipleriyle çelişmez. Gerçi bize milliyetperver derler. Fakat biz öyle milliyetperverleriz ki, bizimle işbirliği

44 İleri, Rasih Nuri (Der.), *Kâzım Alöç, İşşa Ediyorum, Türkiye'de Komünizm ve Irçılık; Mihri Belli, Savcı Konuştu, Söz Sanığıdır*, TÜSTAS Yayınları, Kırklı Yıllar No.5, İstanbul, 2006, s.154, 160.

yapan bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin icaplarını tanırız. Bizim milliyetperverliğimiz her halde hodbinane ve mağrurane bir milliyetperverlik değildir ve bilhassa biz İslam olduğumuz için, İslamiyet açısından bizim ümmetçiliğimiz vardır ki, milliyetperverliğin çizmiş olduğu sınırlı daireyi sonsuz bir sahaya nakleder ve bu itibarla da bu bakımdan bizim istikametimizde Bolşevik istikameti görülebilir. Bilhassa Bolşevizm millet içinde mağdur olan bir sınıf halkı göz önüne alır. Bizim milletimiz ise bütünüyle mağdur ve mazlumdur. Bu itibarla dahi bizim milletimiz insanlığı kurtarmaya teşebbüs eden kuvvetler tarafından himayeye layıktır.”⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın Yeşilordu'ya, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'na ve diğer komünist örgütlenmelere karşı olumsuz tavırının kaynağı, komünistlerin üretim araçlarını toplumsal mülkiyete geçirme çabaları değil, bağımsızlıkla ilgili bu kaygılardı. Bağımsızlığın sağlanabilmesi ve korunabilmesi için Sovyet Rusya ve komünistlerle daha yakın ilişkiler kurmak gerekebilirdi. Halk, komünizmi isteyecek olursa, bu talep, bağımsızlığa zarar vermeyecek bir biçimde karşılanmalıydı; komünizm düşüncesi ile bağımsızlık tutkusu bütünleştirilmeliydi.

Mustafa Kemal Paşa komünistlerle işbirliği yapmaya hazırdı. Tek koşulu, Türkiye'deki komünistlerin, başka herhangi bir merkezden emir almaması, yalnızca demokratik bir biçimde oluşturulmuş olan Büyük Millet Meclisi'nin kararlarına uymasıydı. Talebi, Türkiye Komünist Teşkilatı'nın (o günlerdeki ifadesiyle, Türkiye İştirakiyûn Teşkilatı'nın) “sadece Büyük Millet Meclisi Riyaseti'yle irtibat tesis ve muhafaza eylemesi” idi.

Özetle; işbirliğine evet, bağımlılığa hayır.

Komintern'e üyelik koşulu ve TKP'nin Sovyetler Birliği'ne bağımlılığı

Bu dönemde Komünist Enternasyonal faaliyeteydi. 1919 yılı Mart ayı başındaki 1. Kongresi'nde oluşturulan Komünist Enternasyonal, Bolşevik Partisi anlayışının hâkim oldu-

ğu merkezîyetçi bir dünya komünist partisi niteliğindedi.

Türkiye Komünist Partisi de Komünist Enternasyonal'in parçasıydı. Komintern'in İkinci Kongresi'nde 6 Ağustos 1920 tarihinde kabul edilen Komünist Enternasyonal'e kabul koşulları (21 koşul) arasında, Komintern'in mutlak hâkimiyetini öngören şu hükümler yer alıyordu:

“14. Komünist Enternasyonal'e katılmak isteyen her parti, karşıdevrimci güçlere karşı mücadelesinde herhangi bir Sovyet Cumhuriyetine koşulsuz destek vermek zorundadır.

“16. Komünist Enternasyonal'in kongrelerinin tüm kararları ve aynı zamanda (Komintern'in) Yürütme Komitesi'nin kararları, Komünist Enternasyonal'e bağlı tüm partiler açısından bağlayıcıdır. (...)

“(…) Komünist Enternasyonal'e katılmak isteyen her parti, şu veya bu ülkenin Komünist Partisi (Komünist Enternasyonal'in seksiyonu) adını almalıdır.”

Komünist Enternasyonal'in tüzüğüne göre, çeşitli ülkelerdeki komünist partileri, “Komünist Enternasyonal Seksiyonu” olarak adlandırılmaktadır (M.2). Bu nedenle TKP, gerçekte “Komünist Enternasyonal Türkiye Seksiyonu” idi. Tüzüğe göre (Madde 13), “Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin kararları Komünist Enternasyonal'in tüm Seksiyonları için bağlayıcıdır ve derhal uygulanmalıdır.”

TKP'de yönetim organlarından istifa bile, Komintern'in onayına tabiydi:

“Madde 30. Çeşitli seksiyonların merkez komitelerinin bireysel üyelerinin veya üye gruplarının görevden istifası Komünist hareket açısından yıkıcı kabul edilmektedir. Partideki önderlik görevleri, bu görevi üstlenen kişiye değil, bir bütün olarak Komünist Enternasyonal'e aittir. Çeşitli seksiyonların merkezi önderlik birimlerinin seçilmiş üyeleri, görev süreleri sona ermeden ancak Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin onayı ile istifa edebilirler. Komünist Enternasyonal Yürüt-

45 ATABE (Atatürk'ün Bütün Eserleri) 9. Cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001, s.172, 176, 177.

me Komitesi'nin onayı olmadan seksiyonların Merkez Komiteleri tarafından kabul edilen istifalar geçersizdir.”

Komintern'in kurallarındaki bu bağlılık ve bağımlılık zorunluluğu, Türkiye komünistlerinin Sovyetler Birliği'ne bağlılığını da getiriyordu.

Komünistler 1922 yılında 1 Mayıs vesilesiyle bir bildiri yayımladılar. Bu bildiri Anadolu'da sürdürülen bağımsızlık savaşına hiç değinilmiyor, bu mücadeleye destek verilmiyordu. Hâlbuki 1921 Eylül'ünde Sakarya Savaşı kazanılmıştı ve Büyük Taarruz'a hazırlanıyordu. İstanbul'daki komünistler ise Anadolu'daki bağımsızlık mücadelesine değil, Sovyetler'e odaklanmıştı. İstanbul'daki komünistlerin 1 Mayıs bildirisi şöyle bitiyordu: “Yaşasın Sovyetler Rusyası! Yaşasın Cihan Komünist İnkılâbı! Bütün kuvvet işçilere!”⁴⁶ Bu şiarlar, emperyalizm öncesi dönemin devrimci mücadelesinin şiarlarıydı.

Komünistlerin 1922 yılında dağıttığı bir bildiri de şöyle bitiyordu: “Yaşasın İnkılâbçı Türkiye Komünist Partisi! Yaşasın Sovyetler Rusyası ve Kommünist Enternasyonalı! Yaşasın Sovyetler Türkiyesi!”⁴⁷

1922 yılında İstanbul'da 1 Mayıs kutlamaları Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde yapıldı. Kutlamalarda Türkiye Sosyalist Fırkası adına Şakir Rasim, Şefik Hüsnü'nün Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası adına da Sadrettin Celal birer konuşma yaptı. 1 Mayıs kutlamasını düzenleyen örgütlerin ortak bildirisinde “barış” isteniyordu; ancak Anadolu'daki bağımsızlık mücadelesine destek, emperyalizme ve Yunan saldırılarına karşı çıkış yoktu. Bildirinin ilgili bölümü şöyledir: “Anadolu Harbi işçi ve çiftçi kitlelerinin menafisine muvafık bir tarzda ve bu kitleler sermayedar pazarlıklarına âlet edilmeden derhal nihayet bulmalıdır.”⁴⁸

Bazı komünistler, Ulusal Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlandıktan sonra bile somut şart-

ların somut tahlilini yapamıyorlardı. Türkiye Komünist Partisi muvakkat merkezi teşkilat bürosu üyesi ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu'nun Komintern İcra Komitesi başkanlığına gönderdiği 1 Eylül 1923 tarihli raporda şöyle denmekteydi: “İstanbul ameleleri arasında zafer neşesiyle milliyetçilik cereyanları kuvvetlenmeye başlamıştı. Buna karşı koymak için milliyetçilik aleyhinde şiddetli propagandalar yapılmak üzere nüvelere kati talimatlar verildi.”⁴⁹

Kemalist Devrim'in TKP'ye kuşkuyla yaklaşmasının nedenlerinden biri, TKP'nin çalışmalarında yurtdışından gelen kaynakları kullanmasıydı. TKP'nin çok eski kadrolarından ve bir dönem yöneticilerinden Bilal Şen, Anılarında şunları yazıyordu: “Akli başında olan, samimi, namuslu, kendi kaprislerine esir olmayan her Türk komünisti, Sovyetlerin kardeş yardımı olmadan savaşta başarı kazanamayacağını bilir. SBKP yardımının yüce önemini anlar. Onun maddi ve manevi fikri yardımı candan ister.”⁵⁰

Bu yardım birkaç biçimde gerçekleştirildi.

Bir yöntem, Komünist Enternasyonal'in TKP'ye düzenli olarak verdiği paraydı. İkinci yöntem, Uluslararası Kızıl Yardım (MOPR) örgütü aracılığıyla yapılan yardımlardı. Üçüncü yöntem, TKP yöneticilerinin bazılarının Sovyetler Birliği'ne ait olup Türkiye'de faaliyet gösteren şirketlerde çalışmalarıydı. Dördüncü yöntem ise, gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda somut bilgi olmayan Profintern (Komintern'e bağlı Sendikalar Kızıl Enternasyonal) yardımlarıdır.

Uluslararası Kızıl Yardım (MOPR) örgütü, Komünist Enternasyonal'in 1922 yılında toplanan 4. Kongresi'nde 30 Kasım 1922 tarihinde yapılan görüşmede kabul edilen kararla kuruldu. Bu örgütün amacı, “kapitalizmin hapse atılmış kurbanlarına maddi ve manevi yardım” sağlamaktır.⁵⁰

46 Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, 1920-1923*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007, s.368-9.

47 Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, *İstanbul Komünist Grubu'ndan, Aydınlık Çevresi, Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926, Cilt 1, 1919-1923*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012, s.136-7.

48 Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1925-1936*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.23.

49 Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, 1920-1923*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007, s.484.

50 Akbulut, Erden-Tosun, Ersin, *Bilal Şen, Anılar, Notlar*, Genişletilmiş İkinci Baskı, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2019, s.184.

TKP'den Profintern'e gönderilen Aralık 1924 tarihli yazıda, Profintern'den toplam 2130 dolar tutarında "düzenli sübvansiyon" talep ediliyordu:

"Yaklaşık 6 aydır, Türkiye işçi hareketi yeni bir atılım içinde. (...) Ne yazık ki TKP'nin sendikal komisyonu Profintern'den hemen hemen hiçbir destek almadığından, bu hareketlere çok etkili biçimde yardımcı olma ve mümkün olan yararların hepsini sağlama durumunda değil. (...) Birinci olarak Teali'ye (Amele Teali Cemiyeti, Y.K.) düzenli maddi yardım vermemiz gerekiyor. Sonra ücretli en az iki sendikal teşkilatçıya sahip olmamız ve bunların mahalli teşkilatlara tavsiyede bulunmak ve hatalarını yerinde düzeltmek üzere seyahat etmelerini sağlamamız gerekiyor. Üçüncü olarak, teşkilatların faaliyetini teşvik etmek ve emekçi yığınların bilincini uyandırmak için haftalık veya on beş günlük bir işçi gazetesi kurmamız gerekiyor. Bu konuda Profintern'den talep ettiğimiz sübvansiyon ile ilgili bir bütçe hazırladık. Sonuçları, partimizin sendikal çalışmalarına hâlihazırda sağladığı yardımı hesaba katarak çıkarttık. Profintern'den talebimiz yıllık İKİ BİN doları biraz aşıyor."⁵¹

Şefik Hüsnü'nün 4 Temmuz 1925 ve 15 Temmuz 1925 tarihlerinde TKP Merkez Komite Sekreteri Vedat Nedim Tör'e gönderdiği talimat şöyleydi:

"Hâlihazırda Partinin en ivedi görevleri, taşranın merkezle bağlarını pekiştirdikten sonra, yazılı propaganda faaliyetini gecikmeksizin yeniden başlatmak ve parti basınına canlandırmak; bu alanda tanınmamış yoldaşların ustaca sızması yoluyla sendikalarla bağlarımızı yeniden kurmak; gençlik kadrolarını yeniden oluşturmak; ve nihayet Aydınlık kütüphanesini yeniden açmaktır. Bu görevlerin hepsinin yeri-

ne getirilmesi için, KEYK (Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi, Y.K.) Partinin emrine aylık bin yüz lira veriyor: Bunun 450'si 6 profesyonel militanı Partinin hizmetine koymak, 200'ü broşürler için, 250'si gazete için, 100'ü ev ve büro kiralamak için ve 100'ü kütüphane için kullanılacak. Hapishanedeki yoldaşlarımız için MOPR'dan aylık 150 dolarlık bir yardım sağladık."⁵²

Şefik Hüsnü, 15 Ağustos 1925 tarihinde Komintern "Doğu Seksiyonu Yönetimine" yazdığı mektupta şunu söylemektedir: "MOPR yardımının ve partinin düzenli sübvansiyonunun gönderilmesini takip etmek gereklidir."⁵³

TKP'nin ve TKP üyelerinin yurtdışından maddi destek almaları konusu 1927 tevkiyatı sırasında kamuoyuna yansıdı. 22 Ocak 1928 tarihli *Akşam Gazetesi*'nde TKP Merkez Komite Sekreteri Vedat Nedim Tör'ün şu ifadesi yer almaktadır:

"Yine kendi itirafatından tahakkuk ediyor ki, Vedat Nedim Bey, katib-i umumiliği işgal eylediği müddet zarfında 'Moper' ismindeki Beynelmilel İnkılâp Mübarizlerine Yardım müessesesinden her ay iki bin lirayı mütecevaz bir meblağ almakta ve bu meblağı o zaman mahbus bulunan arkadaşlarına, bunların ailelerine ve komünistlerden işsiz kalanlara dağıtmakta imiş."⁵⁴

Vedat Nedim Tör'ün mahkemedeki ifadesinde de bu yardım anlatılıyordu:

"Mevkuf arkadaşlara Moskova'dan, kızıl yardım teşkilâtı tarafından gönderilen paraları taksim ile dağıttık; Moskova ve Harici Büromuz bizden daha fazla faaliyet ve tahrikât istediler; gazetelere aksedcek faaliyetler göremeyince de Üçüncü Enternasyonal Merkez-i Umûmisinden muntazaman gönderilen 1000 dolarlık tahsisat kesildi."⁵⁵

51 Riddell, John (ed.), *Toward the United Front, Proceedings of the Fourth Congress of the Communist International-1922*, Brill, Leiden, 2012, s.959-961.

52 Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, *İstanbul Komünist Grubun'dan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926, 2. Cilt, 1924-Mart 1925*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013, s.172-3.

53 Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, *İstanbul Komünist Grubun'dan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926, 3. Cilt, Mart 1925-Mayıs 1926*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013, s.49-50.

54 Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, *İstanbul Komünist Grubun'dan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926, 2. Cilt, 1924-Mart 1925*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013, s.57.

55 Atasoy, Emel Seyhan (der.), *1928 TKP Davası*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2008, s.130.

TKP yöneticilerinin bazıları Türkiye'deki Sovyet şirketlerinde çalışıyordu:

“Komünist Partisi'nin para desteği yapmak için kullandığı kaynaklar bir takım Rus teşekkülleri idi. Mesela, Merkez Komite üyelerinin mühim bir kısmı bu teşekküllerde çalışmakta idiler: Hamdi Şamilof, Rus Harici Ticaret Bankası'nda; Hüsnü Said Sovyet Vapur Acentası'nda; Vedat Nedim (Tör) Askot Şirketi'nde; Şevket Süreyya (Aydemir) Neft-Sendikat'da memur idiler.”⁵⁶

TKP'nin ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ve Kürtler konusundaki politikaları

Mustafa Kemal Paşa'nın ve Cumhuriyet Türkiye'sinin Türkiye Komünist Partisi'ne karşı olumsuz tavrının önemli nedenlerinden biri, Türkiye'de üniter devlet yapısının bütünlüğünün ve “Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkının oluşturduğu Türk Milletinin” birliğinin korunmasına ve geliştirilmesine verilen önemdir. Komintern ve TKP, bu konuda önemli bir tehdit oluşturabilecekti. TKP'nin 1926 Programı'nda ve diğer bazı belgelerinde, Kürtlere ve Lazlara, ayrılıp kendi devletlerini kurma hakkı savunuluyordu.

TKP'nin 1926 Programının ana hatları 1925 yılındaki kongresinde belirlendi. “Ertesi sene zarfında merkez komitasının harici bürosu bu lâiyhayı tadil ederek mazbut bir program şekline sokmuş; bu proje, 1926 fırka konferansı tarafından tadil ve kabul edildikten sonra, Komintern'in tasvibine mazhar olmuştu.” TKP'nin parçasını oluşturduğu Komintern'in onayladığı programda Türkiye Cumhuriyeti devletinin bütünlüğünü ortadan kaldırmaya yönelik şu bölümler yer alıyordu (metin aynen aktarılmaktadır):

“(11) T.K.P. milli ekalliyetlerin, Türkiye'den ayrılmak hakkı da dahil olmak üzere, mukadderatlerini bizzat tayin etmek haklarını bila kaydü şart tanıır. Halk fırkasının müslüman ekalliyetleri zorla türkleştirme ve hıristiyan

ve Musevi ekalliyetleri de ezmek siyasetine her vasıta ile muhalefet eder.” TKP (azınlıklar) “onlar için hukukta tam bir müsavat, lisanlarını kullanmak ve tedvin ve tedris etmek hususunda tam bir serbesti (...) talep eder.

“(55) A.K.H. (Amele ve Köylü Hükümeti) kesif halk kütleleri halinde yaşayan milli ekalliyetlere (kürtler, lazlar) mukadderatlerini serbestçe tayin etmek ve arzu ederlerse Devletten ayrılmak hakkını bahşeder. (...) Aynı zamanda, bir sovyet cumhuriyeti şeklinde teşekkül eden Türkiye amele ve köylü hükümeti, imperyalizme ve derebeylerine karşı elbirliğile *mücadele için, mazlum milli ekalliyetlerin emekçi* kütleleri ile sovyet cumhuriyetleri federasyonu şeklinde bir ittifak akdine matuf bir siyaset takip eder.”

Şefik Hüsnü, B. Ferdi imzasıyla Komintern'in yayın organında 1926 yılında yayımlanan yazısında, Türkiye'ye şu öneride bulunuyordu: “Kürdistan'ın geniş halk kitlelerine, İngilizlerin baskısından ve kendilerini ezen feodaller ve dincilerden kurtulur kurtulmaz kendi hükümet biçimlerini kendilerinin belirleme hakkının tanınacağına resmen açıklanması.”⁵⁷

Türkiye'nin bağımsızlığını ve devlet bütünlüğünü Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının katılmadığı kanlı bir kurtuluş mücadelesiyle kazanmış olan Kemalist kadrolar, devletin üniter yapısına ve millî bütünlüğüne yönelik böylesine açık bir tehdit karşısında sert tepki gösterdiler.

Atatürk döneminde, Türk komünistlerinin bu hassas konuda Türkiye'nin çıkarları açısından ne kadar sakıncalı görüşler savunduklarının ayrıntılı bir örneği, Türkiye sosyalist/komünist hareketinde saygın bir yeri olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın 1933 yılında yazdığı *İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)* kitabında görülebilir. Kitap, müsvedde halinde TKP Merkez Komitesi'ne iletilmişti. TKP içinde devlet görevlilerinin ne kadar etkili olduğu düşünüldüğünde, bu belgenin devletin eline geçmiş olma olasılığı da yüksektir.

56 Tevetoğlu, Fethi, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ankara, 1967, s.399.

57 Tevetoğlu, Fethi, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ankara, 1967, s.400.

Sonuç

Kemalist Devrim bir burjuva devrimi değildi. Mustafa Kemal Paşa, millî burjuvazinin temsilcisi ve savunucusu değildi. Kemalist Devrim, toprak ağalarıyla ve emperyalistlerle uzlaşmadı; onlarla işbirliği yapmadı; onların çıkarlarını savunmadı. Kemalist Devrim, topraksız ve az topraklı yoksul köylülüğü ve işçi sınıfını ezmedi ve sömürmedi.

Kemalist Devrim, vatanseverlerin önderliğinde, çok büyük çaba ve özveriyle gerçekleştirilen anti-emperyalist bir Millî Demokratik Devrimdi. Belki Atatürk ölmeseydi ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den bazı haksız talepleri olmasaydı, işçi sınıfının daha da geliştiği koşullarda Sovyetler Birliği ile işbirliği içinde sosyalizm doğrultusunda bir gelişim sağlanabilirdi. Frunze'nin 1921 yılında Türkiye için öngördüğü

yol gerçekleşebilir ve dünya için bir örnek oluşturabilirdi. Olmadı.

Bu süreçte Türk komünistlerinin temel hataları, 19. yüzyılın devrimci mücadele anlayışlarına saplanıp kalmış olmaları, ezen ulus – ezilen ulus çelişkisinin önemini kavramamaları ve bunun gereğini yapmamaları, “kendi omuzlarının üstünde kendi başlarını taşıma” ilkesinden uzaklaşmalarıdır. Bu hataların bir nesnel nedeni ise, Türkiye’de bu yıllarda uygulanan halkçılık ve devletçilik politikaları sayesinde işçilerin, topraksız ve az topraklı yoksul köylülerin, kent ve kır küçük burjuvazisinin hayat standartlarının yükselmesidir. Kitlelerin devrim istemediği koşullarda ve hele yanlış strateji ve taktiklerle devrim yapılmaya çalışılması, büyük özverilere rağmen, başarısızlıkla sonuçlanır. Yine de, tüm hatalarına rağmen, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için mücadele etmiş olanları saygıyla anıyoruz.